

Paola Korošec

Poskus delitve slovanske materialne kulture na področju Karantanije

Na vzhodnem alpskem področju se širi v zgodnjem srednjem veiku kulturna skupina, znana v znanstveni literaturi pod imenom Köttlaška kultura. Gradivo te kulture je znano doslej le z grobišč, medtem ko naselbinskega materiala, vsaj ne takšnega, na katerega bi se moglo opreti, za sedaj še ni.

Svoje ime je dobila ta kulturna skupina po najdišču Köttlach pri Glognitzu.¹ Tu odkrita nekropola ima v svojem bogatem inventarju poleg posameznih predmetov, ki jih po tipološki strani lahko pripišemo ne glede na njene faze tudi belobrdski kulturni skupini, celo vrsto predmetov, ki so karakteristični za vzhodno alpsko področje. To so predvsem gravirani in emajlirani luničasti uhani,² dalje okrogle gravirane ali emajlirane fibule³ in neornamentirani prstani, ki so bolj trikotnega preseka in podobni.⁴ Vsi takšni predmeti so liti. Omeniti pa moramo tudi obsenčne obročke s konusi na koncih.⁵ Poleg predmetov okrasnega značaja so na tej nekropoli našli tudi vrsto posod, ki imajo poleg valovnice kot okras na dnu tudi razne odtise v obliki okroglih vdolbin, dalje križa in podobnih znakov.⁶ Ne glede na keramične izdelke na tej nekropoli imamo poleg imenovane nekropole celo vrsto grobišč s podobnim grobnim inventarjem nakitnih predmetov vzdolž vsega področja Bavarske pa vse do Furlanske nižine. Tako moramo tej kulturni skupini pripisati na Bavarskem grobišča oziroma posamezne grobove v Regensburgu (Oberpfalz),⁷ Brunnu,⁸ Strasskirchenu,⁹ Wallersdorfu (nekropola in naselbina?),¹⁰ Wagingu¹¹ in

¹ R. Pittioni, *Der frühmittelalterliche Gräberfeld von Köttlach, Landkreis Glognitz, Brunn-München-Wien* 1943 (dalje Köttlach). — Glej tam omenjeno literaturo.

² Ibid. sl. 2, 3, T. VI, 8—14, T. VII, VIII.

³ Ibid. sl. 4, T. V, 3, 3a, T. VI, 1—7, T. X, 4—7.

⁴ Ibid. T. XII, 4, 5, 10, 11.

⁵ Ibid. T. XIII.

⁶ Ibid. T. I, II.

⁷ Dva emajlirana uhana v muzeju v Regensburgu in drugod.

⁸ Emajlirana fibula v muzeju v Regensburgu in drugi material v nekaterih drugih muzejih. — K. Dinklage, *Frühdeutsche Volkskultur der Ostmark im Spiegel der Bodenfunde von Untersteiermark und Krain*, MAGW 1942, B. 71, T. II, 2 (dalje Dinklage 1942).

⁹ Dinklage 1942, T. I, 9 in drugi material v muzeju v Straubingu in drugod.

na drugih najdiščih.¹² Poleg nekropole v Köttlachu so na področju Avstrije še grobišča pri Beljaku (Perava),¹³ dalje v Borčah,¹⁴ v Strassengelu,¹⁵ v Judovski vasi,¹⁶ v Krunglu¹⁷ in drugod. Na področju Slovenije je köttlaški material na nekaterih nekropolah zelo pomešan z belobrdsko skupino, tako da celo posamezni grobovi v celoti pripadajo belobrdski skupini. Od nekropol, ki imajo zelo veliko število köttlaških elementov pa moramo na prvo mesto dati grobišče v Mengšu,¹⁸ dalje v Žirovnici,¹⁹ v Kranju,²⁰ na Bledu-Pristavi in njeni najbližji okolici,²¹ na Bledu-Grad²² in nekatera druga. Izven naše države spadajo sem še nekropole vzhodne Furlanije,

¹⁰ H. Bott, *Bajuwarischer Schmuck der Agilolfingerzeit. Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte*, Bd. 46, München 1952 (dalje Bott 1952), T. 11, sl. 9. — Dinklage 1942, T. I, 1, štirje emajlirani uhani v Vor- und frühgeschicht. Staatssammlung, München idr.

¹¹ Bott 1952, T. 11, sl. 8. — Dinklage 1942, T. I, 7.

¹² Kakor so Hörpolding, Inzig idr. Vsa ta najdišča poleg dotičnih, ki niso objavljena, predstavljajo nekropole, ki delno padajo v čas Agilulfov — etnično Bajuvarom, a delno v čas Karla in Otona — oziroma Slovanom. Bott pri vseh teh najdiščih, katera navaja, ki izvzev prvega niso sistematsko raziskana in pri katerih se pri raziskovanju ni posvetila nobena pozornost glede grobnih celin (I. C. 8, 9), ne izloča omenjenih predmetov, temveč jih kot Dinklage in mnogi drugi obravnava kot germanske. Ker pa imajo ti predmeti svoje analogije ne samo v nekropolah Avstrije, temveč tudi v Sloveniji in to na nekropolah, ki pripadajo izključno köttlaški skupini, jih lahko z vso gotovostjo izločimo.

¹³ K. Hauser, Dr. O. Tischler und die Flaschberger Emailen unseres Museums, *Carinthia I*, 88. Jhr. 4, 1898, str. 105—106 (dalje *Carinthia I*, Flaschberg). — H. Dolenz, Das vor- und frühgeschichtliche Villach, *Carinthia I*, Jhr. 130, 1940, str. 294—296 (dalje *Carinthia I*, Villach). — Much M. Frühgeschichtliche Funde aus den österreichischen Alpenländern, *Mitteil. d. Zentr. Kommiss.* 24, NF 1898, str. 125—127, T. I, 1—5, 19 (dalje Much 1898).

¹⁴ K. Dinklage, Zur Vor- und Frühgeschichte des Gailtales, Funde aus Förk von Latenezeit bis zu den Ottonen, *Carinthia I*, Jhr. 145, H. 1—3, 1955, str. 226—244 (dalje *Carinthia I*, Förk).

¹⁵ N. Weinhold, Über ein zu Strassengel aufgedecktes Grab, *Mitteil. d. hist. Vereins f. Steiermark*, B. 8, 1858, str. 140—150, T. I (dalje Weinhold, Strassengel).

¹⁶ F. Jantsch, Archeologischer Fundbericht 1931, *Carinthia I*, Jhr. 123, H. 1, 1933, str. 22 (dalje *Carinthia I*, Jantsch). — Dolenz, Gräberfunde aus karolingischer Zeit in Judendorf bei Villach, *Carinthia I*, Jhr. 123, H. 1, 1933, stran 16—18, T. I (dalje *Carinthia I*, Judendorf).

¹⁷ O. Fischbach, Ujabb leletek Hohenburgröl es Krunglbol, *Archeol. Értesítő* 1897, str. 137—147, T. III—VII (dalje Arh. Ért. 1897). — E. Diez, Die Funde von Krungl und Hohenberg, *Jhrb. d. k. k. Zent. Kom. B. IV*, Wien 1906, str. 206 in sl. (dalje Diez 1906).

¹⁸ W. Schmid, Altslovenische Gräber Krains, *Carniola I*, Jhr. 1908, Laibach 1908, str. 33 (dalje Šmid, Carniola).

¹⁹ Dinklage 1942, T. I, 13, T. II, 14, kakor tudi drugi še neobjavljeni material v Narodnem muzeju v Ljubljani. Ostale Dinklagejeve publikacije ne navajam, ker prinašajo vedno isti material.

²⁰ Fragmentarično objavljen material v »900 let Kranja«, *Spominski zbornik*, Kranj 1960, J. Kastelic, Staroslovanski Kranj, str. 42, sl. 4—8 (dalje Kranj 1960). Material tega grobišča sem videla v Mestnem muzeju v Kranju. Tovarišu ravnatelju C. Avguštinu se za izkazano ljubeznivost najlepše zahvaljujem.

²¹ J. Kastelic-B. Škerlj, Slovanska nekropola na Bledu, *Dela 2 SAZU*, Ljubljana 1950, sl. 12, 20, 21 (dalje Bled 1950). Na sliki 1 se omenja nekropola v Gorjah. Po podatkih bi gradivo pripadalo köttlaški skupini. Ni mi znano, kje se sedaj to gradivo nahaja.

²² Material v obdelavi.

ki skupaj z onimi v Sloveniji sestavljajo homogeno celoto, tako grobišča v Fortuite a Turida, Corno di Rosazzo in drugod.²³

Na istem področju nahajamo tudi bodisi cele nekropole ali posamezne grobove oziroma tudi skupine grobov v sklopu nekropol z inventarjem köttlaške in belobrdске kulturne skupine, ki pa v svojem inventarju nimajo omenjenih köttlaških oblik. Grobni inventar le-teh obsega v glavnem navadne obročke ali obročke, katerih konca se končujeta s kvačico ali pa s pentljo in kvačico.²⁴ Uhani so zastopani z obročki, ki imajo na spodnji strani predstavljene 3—6 pentelj.²⁵ Dalje imamo uhane v obliki obročkov, ki imajo eno pentljo na spodnji strani obročka, na katero je vertikalno nataktnjena metalna ali steklena jagoda.²⁶ Tako pri prvih kakor pri drugih uhanih so v pentljah obešene tenke verižice. Varianto takšnih uhanov predstavljajo oni, pri katerih je spodnji del obročka brez pentelj in ovit s tanko žico, s katero so napravljene tudi pentlje; na teh vise tanke verižice.²⁷ V nekaterih primerih je ves spodnji del uhana ločen z vodoravno položeno žico od zgornjega dela, t. j. od samega obročka, tako da spodnji del dobi obliko lunule. Pri takšnih uhanih je na vrhovih lunule nataktnjena steklena jagoda, sama lunula je pa prepletena z večjim številom tanjših žic.²⁸ Dalje nahajamo med grobnim inventarjem takšnih grobov okrogle in štirioglate brakteate.²⁹ Izdelani so bili iz tanke bronaste pločevine in ornamentirani v tolčeni tehniki. V nekaterih primerih imamo vstavljeno tudi stekleno jagodo. Bronasta pločevina je bila pritrjena na debelejšo železno ploščico, na kateri je bila pritrjena tudi igla za spenjanje. Dalje imamo dvoramne fibule, izdelane iz bronaste pločevine in pritrjene na železno podlago, na kateri se nahaja tudi igla.³⁰ Ornamentirane so v t. i. tremolirni tehniki ali pa le z vrezi. Za sedaj lahko rečemo samo, da se takšen tip fibul javlja samo na južnem delu obravnavanega področja. Med prstani so za to skupino karakteristični prstani, ki so izdelani in tanke bronaste pločevine, ki je bila izbočeno modelirana,³¹ dalje pa tudi prstani, pri katerih je sprednji del rombično razširjen.³² Navadni prstani, izdelani iz bronaste pločevine, so bili zelo često ornamentirani s krožiči z vbodom v sredi.³³ Tak ornament je tudi na prstanih, ki imajo sprednji

²³ Korošec Paola, *Slovanska najdišča v Vzhodni Furlaniji*, Arheološki vestnik VI, Ljubljana 1955, str. 247 in sl. (dalje Furlanija 1955); — Korošec Paola, *Še nekaj slovanskih najdišč v vzhodni Furlaniji*, Arh. vest. VII, 1956, str. 459 in sl. (dalje Furlanija 1956).

²⁴ Bled 1950, sl. 18, 19; — Šmid Carniola, T. II, 7—10.

²⁵ Bled 1950, sl. 19, 24; Šmid, Carniola, T. II, 15; — Furlanija 1955, T. II; 4; — Furlanija 1956, T. II, 3—5 in drugod.

²⁶ Šmid, Carniola, T. II, 11—14; — Bled 1950, sl. 11/3—8 in drugod.

²⁷ J. Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu*, Dela I SAZU, Ljubljana 1950, sl. 93 in dr. (dalje Korošec, Ptujski grad).

²⁸ Šmid, Carniola, T. II, 16—17. Ta oblika verjetno ni bila tako redka, vendar se je ohranilo samo nekaj primerov, medtem ko je pri drugih tanka filigranska žica verjetno že razpadla.

²⁹ Bled 1950, sl. 13/1—3, 17; Šmid, Carniola, T. III, 2, 4—6 idr.

³⁰ Ibid. T. III, 3; Furlanija 1955, T. I, 1 idr.

³¹ Köttlach, T. XII, 4; Šmid, Carniola, str. 20, grob 12.

³² Šmid, Carniola, T. III, 10—11; — Bled 1950, sl. 14, grob 142 a, b.

³³ Šmid, Carniola, T. III, 12, 19.

del rombično razširjen, poleg tega pa so lahko ornamentirani tudi v tolčeni tehniki.

V primerjavi s köttlaško tehniko so predmeti te skupine, ki so bili doslej tudi všteti v köttlaško, zelo krhki, žice so tanke, enako pa tudi bronasta pločevina, iz katere so izdelani posamezni nakitni predmeti. Poleg tehnike izdelave se pa razlikuje tudi ornamentika. Delno razliko vidimo tudi v načinu pokopa, in sicer v orientaciji, ki odstopa od običajne Z—V. Tako so grobovi lahko usmerjeni SSZ—JJV, S—J, JZ—SV. Nekropolam te vrste pripadajo predvsem Hohenberg,³⁴ Bled-Brdo³⁵ idr., medtem ko imajo na nekropolah v Krunglu,³⁶ na Ptujskem gradu,³⁷ v Kranju,³⁸ na Bledu-Pristavi³⁹ in v Bohinjski Srednji vasi⁴⁰ tak inventar samo posamezni grobovi oziroma grobne skupine. Za razliko od prve t. j. köttlaške bomo to skupino označili kot karantansko.

Poleg doslej omenjenih grobov in njihovega grobnega inventarja opazamo tudi nekropole ali posamezne grobove na nekaterih grobiščih, ki imajo v grobnem inventarju zastopan samo lonček z ali brez noža, z ali brez kresila kakor tudi grobove, ki imajo samo nož ali pa tudi samo kresilo z nožem. Tak grobni inventar je v glavnem pri moških odraslih skeletih ali pa tudi le pri otroških. Na področju Avstrije in Bavarske imajo takšni grobovi lahko tudi srp in sekiro.⁴¹ Med pomembnejšimi nekropolami s tem značajem moramo omeniti nekropolo v St. Valentinu-Landsbach s petimi grobovi,⁴² dalje v Zistersdorfu s petimi grobovi,⁴³ v Dolnih Věstonicah, kjer je večje število grobov, ki so skupaj dali med ostalim 28 lončkov,⁴⁴ in na Bledu-Suvoboru s tremi grobovi.⁴⁵ Nekropole, ki imajo le posamezne takšne grobove, so v Hohenbachu (dva groba, oba z lončkom in nožem),⁴⁶ v Absdorfu (od desetih grobov sta bila dva z lončkom),⁴⁷ v Ritzrsdorfu,⁴⁸ v Steinachu pri Irdningu (dva groba z lončkom),⁴⁹ Etzersdorfu,⁵⁰ v Matzhausenu,⁵¹ v Kalmitzu,⁵² v Krachenhausenu,⁵³ v Köttlachu,⁵⁴ na Ptujskem gradu,⁵⁵ na Bledu-Brdo⁵⁶ idr.

³⁴ Glej opombo 17.

³⁵ Glej opombo 18, str. 26 in sl.; Müllner, *Funde antiker Gräber in Veldes*, Argo III, 1894, str. 80—81, 113—120 (dalje Argo III).

³⁶ Glej opombo 17.

³⁷ Korošec, Ptujski grad, grob 267, 294 idr.

³⁸ Glej opombo 20, sl. 7 a, b.

³⁹ Glej opombo 21.

⁴⁰ Glej opombo 18 str. 17, sl. 1, kjer se ločijo grobovi 12, 15, 18, 23 in 24.

⁴¹ A. Stroh, *Die Reihengräber der karolingisch-ottonischen Zeit in der Oberpfalz*, Kallmünz 1954, T. 9/M; T. 12/M in N; T. 14/B; itd. (dalje Stroh 1954).

⁴² Benninger, *Fundberichte aus Österreich I B*, H. 17—20, str. 238; — Wilchmann, *Ibid.* II b, H. 1, 1935, str. 28; — Köttlach, str. 22, T. XIV, 1 a, b, 2 a, b, 3.

⁴³ Köttlach, str. 27—29, T. XV, 1—16.

⁴⁴ *Ibid.* str. 30—36, T. XVIII—XXI; — Poulík J. *Jižní Morava, Země Dávných Slovanu*, Brno 1948—1950 (dalje Poulík, *Jižní Morava*) str. 155 in sl.

⁴⁵ Ložar R. *Arheološke najdbe na Bledu*, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, Ljubljana 1929, str. 58 in sl. (dalje Bled 1929).

⁴⁶ Riedl H. *Fundberichte aus Österreich II B*, H. 2, 1938, str. 78; — *Ibid.* samo H. 4, str. 267 in sl.

⁴⁷ Willvonseder, *Ibid.* II B, H. 4, 1938, str. 253—255; — Köttlach, str. 25—26, T. XIV, 4—8.

⁴⁸ Hetzer K. *Fundberichte aus Österreich, I B*, H. 17—20, str. 237.

⁴⁹ *Ibid.* II B, H. 2, 1936, str. 286.

Glede na to sumarno grupacijo grobnega inventarja prihajamo z arheološkega vidika do vprašanja, v kakšnem kronološkem zaporedju in razmerju so te tri skupine, zlasti ker so zelo često na nekropolah zastopane vse tri skupine skupaj. Da bi se to vprašanje zadovoljivo rešilo, je potrebno najprej odgovoriti na vprašanje o izvoru posameznih oblik nakita ter njihove ornamentike, ravno tako pa tudi na vprašanje o izvoru orodja in orožja ter keramičnih posod, ki so v teh treh skupinah.

Mnenja glede izvora posameznih oblik našega nakita so zelo različna. Lahko jih razdelimo na dve skupini. Medtem ko nekateri strokovnjaki sodijo, da imajo vse oblike svoj izvor nekje na jugovzhodu ter da so dosele v naše kraje potom Bizanca,⁵⁷ menijo drugi, da je iskati izvor zlasti za nekatere oblike in neke elemente na zahodu.⁵⁸ Doslej je bila vzpostavljena s kasno antično periodo samo keramika, za katero so videli sorodnost v oblikah, posebno pa v ornamentiki (valovnici), medtem ko nakitnih predmetov niso jemali v poštev. Nemški znanstveniki pa prihajajo pri razčlenjevanju posameznih oblik do prepričanja, da je za germanske predmete — langobardske in bajuvarske — potrebno vzeti v poštev tudi umetnost kasno rimskih oziroma romanskih delavnic, ki so imele veliko vlogo pri formiranju posameznih nakitnih predmetov teh narodov.⁵⁹ Ne glede na vsa doslej podana mnenja raznih strokovnjakov je treba iskati prototipe na temelju materiala in pri tem upoštevati vse kulture od antične dalje, pa tudi vpliv časa — mode — in vpliv, ki bi ga mogli vršiti posredno ali neposredno na našem ozemlju razni importirani objekti.

Zlasti pri obdelavi nakita opazamo, da posamezne oblike predstavljajo specifičnost za vzhodno alpsko ozemlje, medtem ko nahajamo na drugih področjih samo neke sorodne oblike v različnih variantah. Nasproti temu imamo pa npr. keramiko z nekaterimi popolnoma identičnimi elementi na zelo velikem področju pri različnih kulturnih skupinah. Dalje imamo tudi posamezne oblike nakita, kakor npr. obsenčne obročke s presegajočimi konci ali s pentljami na koncih oziroma s pentljo in kvačico, ki so zaradi svoje preprostosti brez dvoma lahko nastale čisto spontano. Dejstvo pa je, da naša karantanska skupina zelo rada uporablja pentljo in kvačico za zapiranje ne samo pri obsenčnih obročkih, temveč tudi pri uhanih.

⁵⁰ Hahn G. Ibid. II B, H. 4, 1938, str. 242.

⁵¹ Stroh, 1954, T. 9, B, D, E, G—Qu. T. 10, D, F—M.

⁵² Ibid. T. 11.

⁵³ Ibid. T. 12, 13.

⁵⁴ Köttlach, T. I—II.

⁵⁵ Glej opombo 37, grob 255 (str. 189) in 295 (str. 196).

⁵⁶ Šmid, Carniola, str. 26, sl. 2 c—e.

⁵⁷ Niederle L. Byzantské šperky v Čechách a na Moravě, Památky Archeologické Praha 1927, str. 338 in sl. (dalje Niederle, Šperky); Niederle, Rukověť Slovanské Archeologie, Praha 1931, str. 164 in 264 (dalje Niederle, Rukověť), idr.

⁵⁸ Niederle, Rukověť, str. 167, 264. Po njem pa še tudi mnogi drugi znanstveniki.

⁵⁹ H. Zeiss, Studien zu den Grabfunden aus dem Burgunderreich an der Rhône Sitzungs-Berichte, d. Bayer. Akad. d. Wiss. 1938, H. 7 — W. Veeck, Der fränkische Formenkreis, Festschrift »Württembergische Vergangenheit« 1932, 79 in sl. — Bott 1952 idr.

Karakterističen uhan te naše skupine je uhan s pentljo na spodnji strani obročka, na katero je vertikalno nataktnjena steklena ali metalna jagoda. Najstarejši tip uhanov, v katerih bi morali iskati prototipe za naše uhane nahajamo na področju Panonske nižine.⁶⁰ Mlajši primeri takšnih uhanov bi bili uhani z bikonično⁶¹ ali polokroglo filigransko okrašeno košarico, izdelani iz plemenitega metala.⁶² Ne glede na to ali predstavljata ta dva primera import v kulturnem krogu, kjer jih nahajamo, je zanimiva izdelava same košarice. Na zadnji strani se končuje z majhno pentljo. S tem tipom uhana je zvezan tudi uhan s priveskom v obliki cveta ali polkrogle, ki pa nima več pentlje na svojem zadnjem delu, temveč je ta na spodnjem delu samega obročka. Poleg takšnega uhana je zelo pogosto obroček brez priveska, toda s pentljo, in sicer na področju Istre,⁶³ dalje severovzhodne Italije,⁶⁴ Koroške⁶⁵ in Bavarske.⁶⁶ Bott sodi, da se takšni obročki na Bavarskem ne morejo ločiti od uhanov s košarico brez pentlje na zadnjem delu in predpostavlja, da so nekoč imeli tudi ti obročki privesek iste oblike, ki je pa kasneje odpadel.⁶⁷ Proti tej Bottovi hipotezi bi

⁶⁰ Alföldi, *Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*.

⁶¹ Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig* 1905, III, T. 166, sl. 1, 3—5, T. 167, sl. 1—2 (dalje Hampel III).

⁶² Ibid. T. 166, sl. 2, T. 174, sl. 1—3, T. 177, sl. 7, 9, 11 in 12 iz Fenéka. Pri omembi najdišča Fenék je potrebno poudariti zaradi kronološke opredelitve tega tipa uhana, da je odkrita nekropola imela 300 grobov od katerih je 91 skeletov ležalo pokopanih naravnost v zemljo, medtem ko je ostalih 209 bilo pokopano v grobnice izdelane iz rimskih tegul. Vsi grobovi so bili že poprej oropani z izjemo štirih od katerih Hampel po Lippeju prinaša inventar enega groba s tremi skeleti (moški, ženski in otroški). Pridevki odraslega moškega so bili: nož (Hampel III, T. 178, sl. 6), pasna spona (ibid. T. 178, sl. 10 a, b), okras za pasico (T. 178, sl. 9 a, b), rimska T fibula s tremi gumbi. Na kolenih moškega so ležale tri večje in 10 manjših bronastih okrasnih ploščic (ibid. T. 181). Pridevki žene so bili: zapestnica s konci v obliki stiliziranih glav (ibid. T. 175, sl. 2 abc), 30 jagod, fibula (ibid. T. 178, sl. 11 abc), zlat uhan (ibid. T. 178, sl. 13) in srebrna ornamentirana igla (ibid. T. 178, sl. 7 ab). Pridevki otroka so bili: mala steklenica (ibid. T. 78, sl. 5), slonokoščeni ročaj v obliki človeške glave, na čigar spodnjem delu so bili ostanki rje železnega predmeta.

V drugem, ženskem grobu so našli: mali srebrn prstan, zapestnico iz bronnaste pločevine s konci v obliki stiliziranih živalskih glav na katerih so tri celice z vloženo stekleno testovino (ibid. T. 177, sl. 5), dalje zapestnico s kačjo glavo na enem koncu, 30 jagod od jantarja in stekla, srebrno okroglo ploščato fibulo, katere centralni del je pozlačen, s predstavo jahača, ki s kopjem zabada neko žival (ibid. T. 177, sl. 2 ab), zlat uhan s polkroglasto filigransko košarico (ibid. T. 177, sl. 12 ab) in stekleno posodo — čašo (T. 180, sl. 11). Poleg tega so na tej nekropoli našli še tri rimske T-fibule s 3 jagodami, dalje 2 bron. ploščati fibuli, novce Valentiniana III. itd. (Hampel II, str. 217 sl.).

⁶³ Marušić B. *Staroslovanske in neke zgodnje srednjeveške najdbe v Istri*, Arh. vest. VI, 1955, str. 102, T. I, sl. 6 (dalje Marušić 1955). — Glej tam omenjeno literaturo za ta najdišča.

⁶⁴ Dinklage K. *Frühdeutsche Volkskultur in Kärnten und seinen Marken, Kleine Schriften d. Instit. f. kärntner. Landesforschung, Laibach* 1943, H. 3, T. 4, sl. 6, 7 (dalje Dinklage 1943).

⁶⁵ Ibid. sl. 3.

⁶⁶ Bott 1952, T. 13, sl. 14—20.

⁶⁷ Ibid. str. 134. Ta predpostavka bi mogla veljati za Panonijo, kjer takšni uhani niso bili v uporabi. Do sedaj je najden samo en deformiran primer uhana v Fenéku (Hampel III, T. 176, sl. 7). Sama deformacija pa govori, da mu je privesek mogel odpasti.

govoril primer takšnega uhana iz Bavarske, ki nima priveska v obliki košarice, temveč le majhen metalni obesek, natakknjen ravno na pentljo na spodnjem delu obročka.⁶⁸ Če primerjamo ta tip uhanov z našimi, ki imajo ravno tako pentljo na spodnjem delu, samo da imajo naši natakknjeno stekleno jagodo, vidimo da v obliki med njimi ni razlike. Bistvena razlika je le v fakturi, ker je naš izdelan iz tanke krhke žice, medtem ko so bavarski in ostali nekoliko masivnejši. Poleg tipa uhana z eno pentljo, katerega nahajamo tudi v Istri, se javlja tip masivno litega uhana, ki ima na spodnjem nekoliko razširjenem delu tri večje luknjice.⁶⁹ Po analognih primerih na Siciliji in Sardiniji se tudi naši v Istri lahko datirajo v V. in VI. stoletje.⁷⁰ V severni Italiji in na Bavarskem ter delno tudi v naših krajih se časovno vežejo s takšnimi uhani sorodne oblike, le da so luknjice nekoliko manjše in so na razširjenem spodnjem delu, ki more biti verjetno tudi kovan. V splošnem je faktura takšnih primerov nekoliko slabša.⁷¹ V znanstveni literaturi se datirajo tudi takšni uhani v V. in VI. stoletje, oziroma na Bavarskem v čas Agilulfov.⁷² Po mnenju Botta je ta tip uhana tukaj zahodnega izvora, kakor tudi oni s pentljo na spodnjem delu. Ako na koncu upoštevamo, da spada v isti čas tudi tip uhana s perforirano lunulo, o katerem smatrajo, da je importirana iz bizantinskih delavnic,⁷³ potem imamo še eno skupno točko med uhani naše skupine in temi, ki se nahajajo na germanskih najdiščih. Kakor je od masivnega uhana s tremi luknjicami nastal tip bolj rustikalne izdelave,⁷⁴ je mogla nastati glede na material, ki ga uporablja naša skupina, tudi varianta uhana s 3—4—6 pentljami na spodnjem delu obročka. Iz te variante se je mogel razviti uhan luničaste oblike, ki je ravno tako izdelan iz tanke bronaste žice. Vrhovi takšne lunule imajo lahko stekleno jagodo. Da pa takšen tip uhana lahko predstavlja imitacijo skoraj istih uhanov bizantinskega izvora, dokazuje pojav takšnega tipa uhanov v naši kulturni skupini, ki je istoveten z bizantinskimi. Da so naši uhani z eno pentljo in tudi z več pentljami, z njimi skupaj pa tudi uhani, katerih spodnji del obročka je predelan v lunulo, časovno paralelni, govore priveski v obliki verižic z obeskom,⁷⁵ ki jih nahajamo na vseh treh tipih, ravno tako kakor nahajamo priveske istega značaja na uhanih z eno pentljo ali tremi malimi luknjicami na področju Bavarske. V naši državi najdemo luničasti tip takšnih uhanov tudi v grobovih, v katerih sta najdena kot pridevek nož in lonček.⁷⁶

⁶⁸ Bott 1952, T. 13, sl. 14.

⁶⁹ Marušić 1955, T. III, sl. 1—6, T. V, sl. 7—10, T. VI, sl. 1—3.

⁷⁰ Ibid. literatura citirana v opombi 89.

⁷¹ Material v Museo di storia naturale v Veroni, dalje v Museo civico di Udine; — Mitteilungen der Prähist. kom. Wien 1905, str. 114 idr. — Kastelic J. Najdbe zgodnjega srednjega veka v Gojačah pri Gorici, Kosov Zbornik 1952/53, sl. 14 (dalje Kosov Zbornik); — Bott 1952, T. 13, sl. 12 in 13.

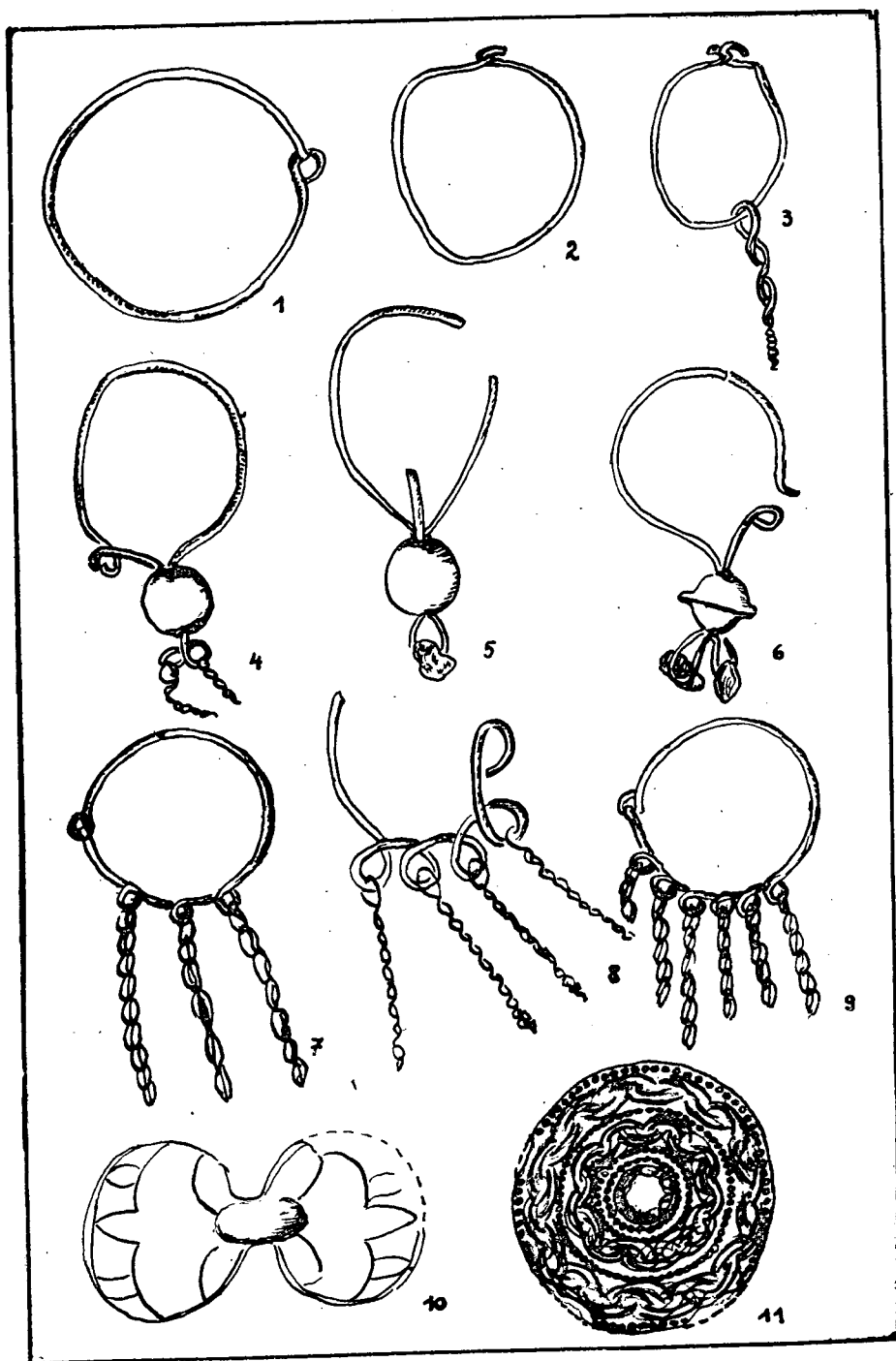
⁷² Ibid. str. 142.

⁷³ Ibid. T. 11, sl. 4, str. 131.

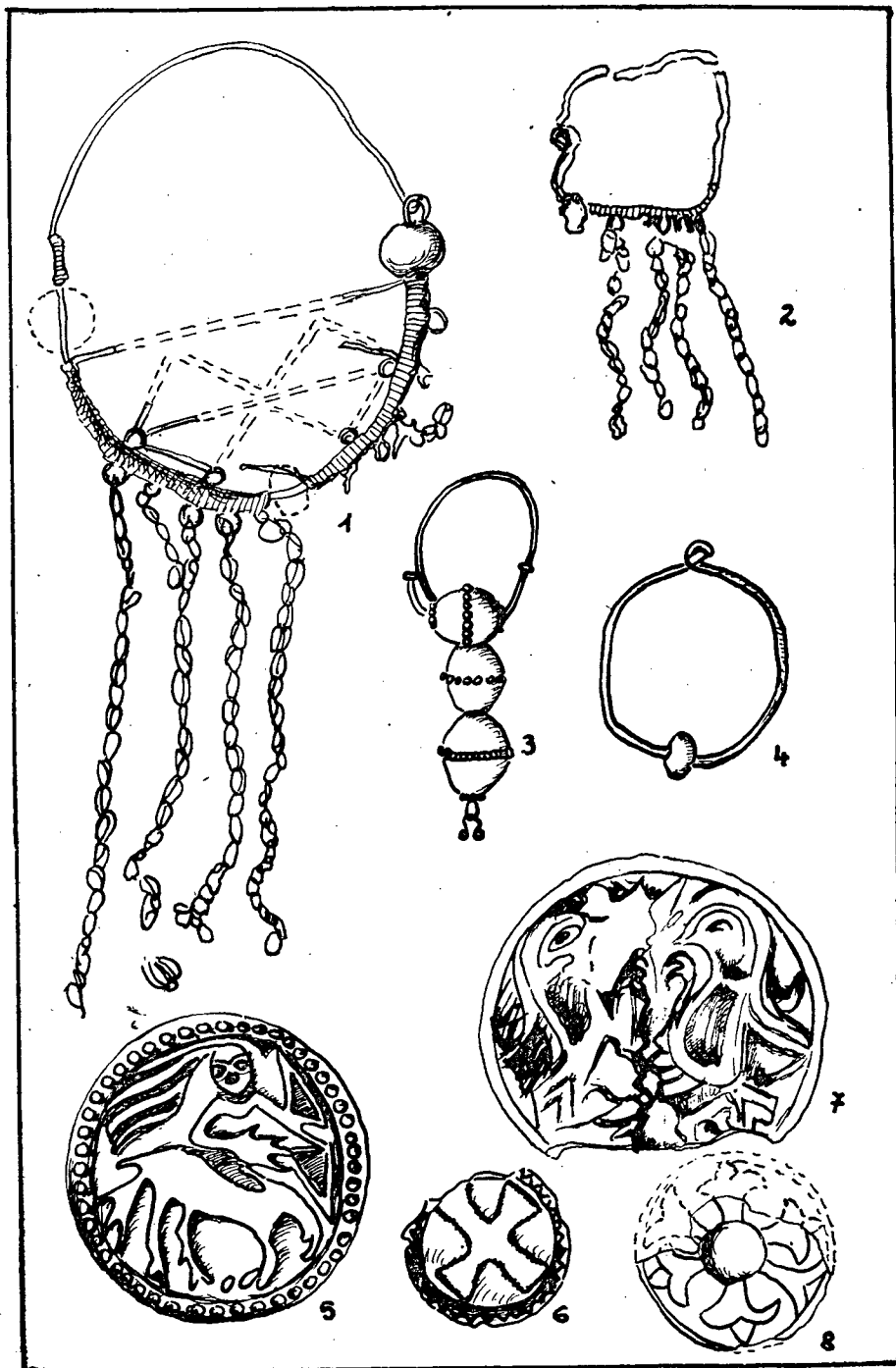
⁷⁴ Tudi igla najdena v Gojačah je bolj rustikalna (Kosov Zbornik sl. 15).

⁷⁵ Poleg enake fakture je tudi isti način zapiranja uhana (navadna pentlja s kvačico).

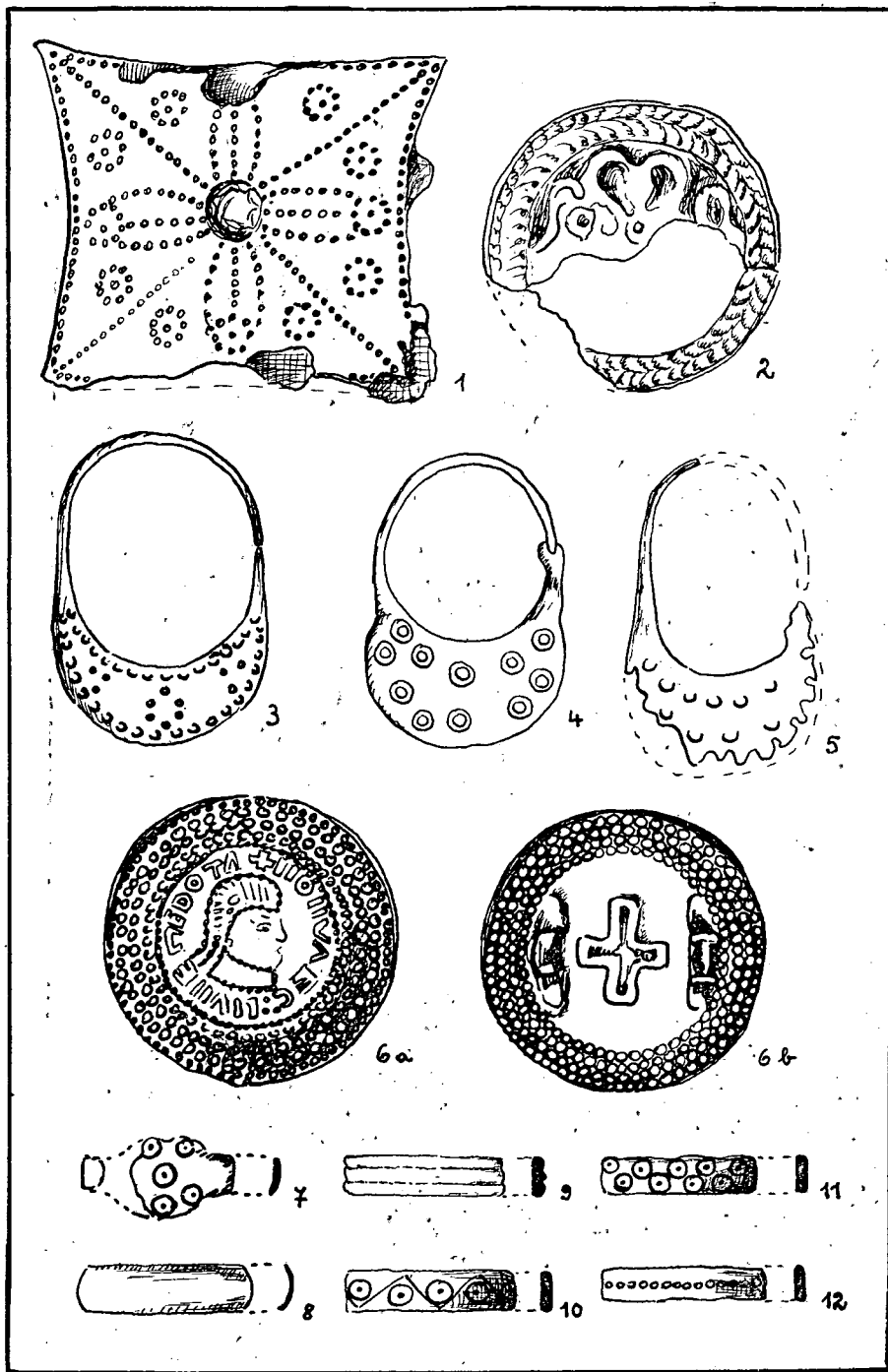
Tab. I: Karantanska in prehodna skupina

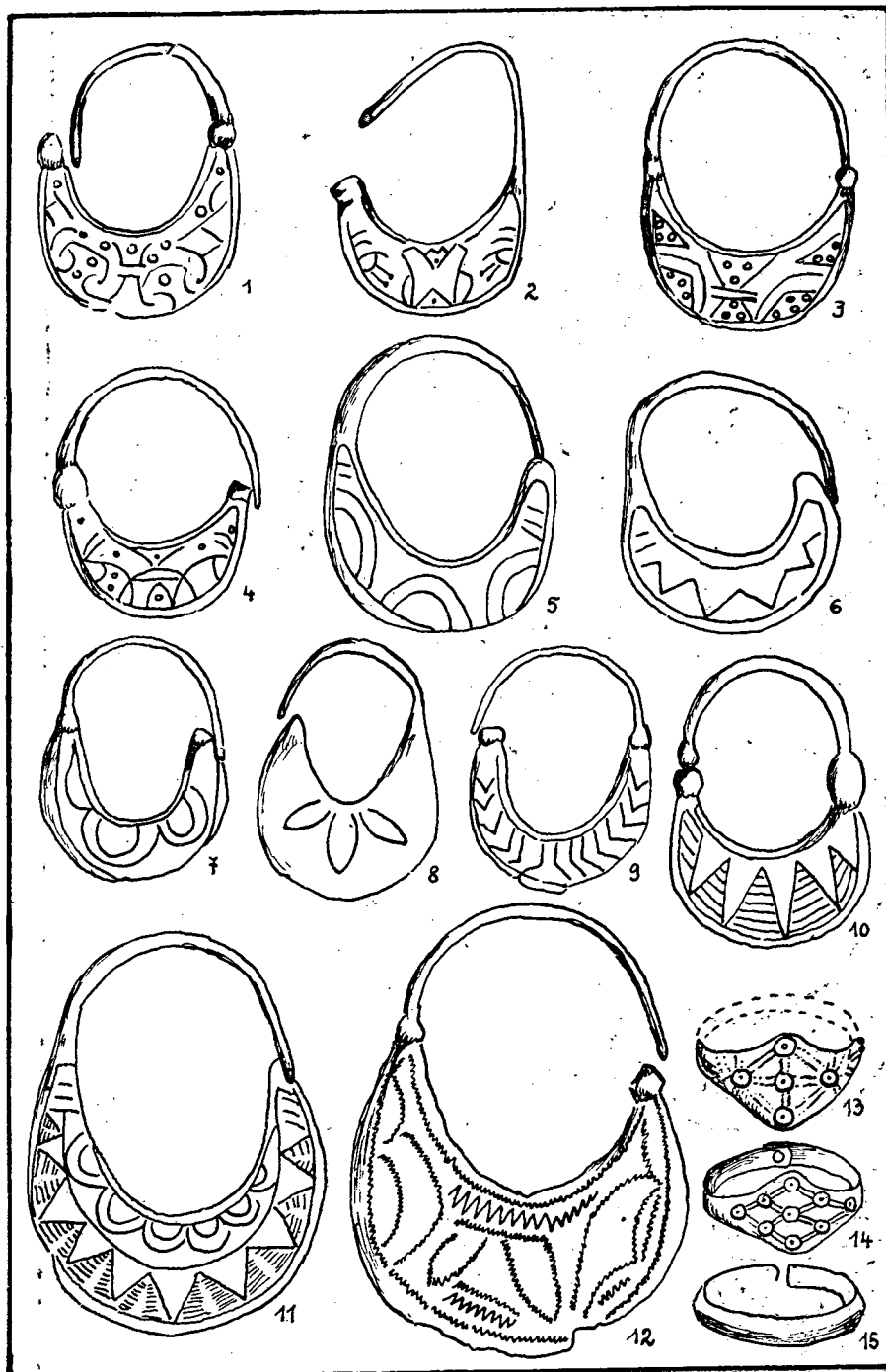
Tab. II: Karantanska in prehodna skupina

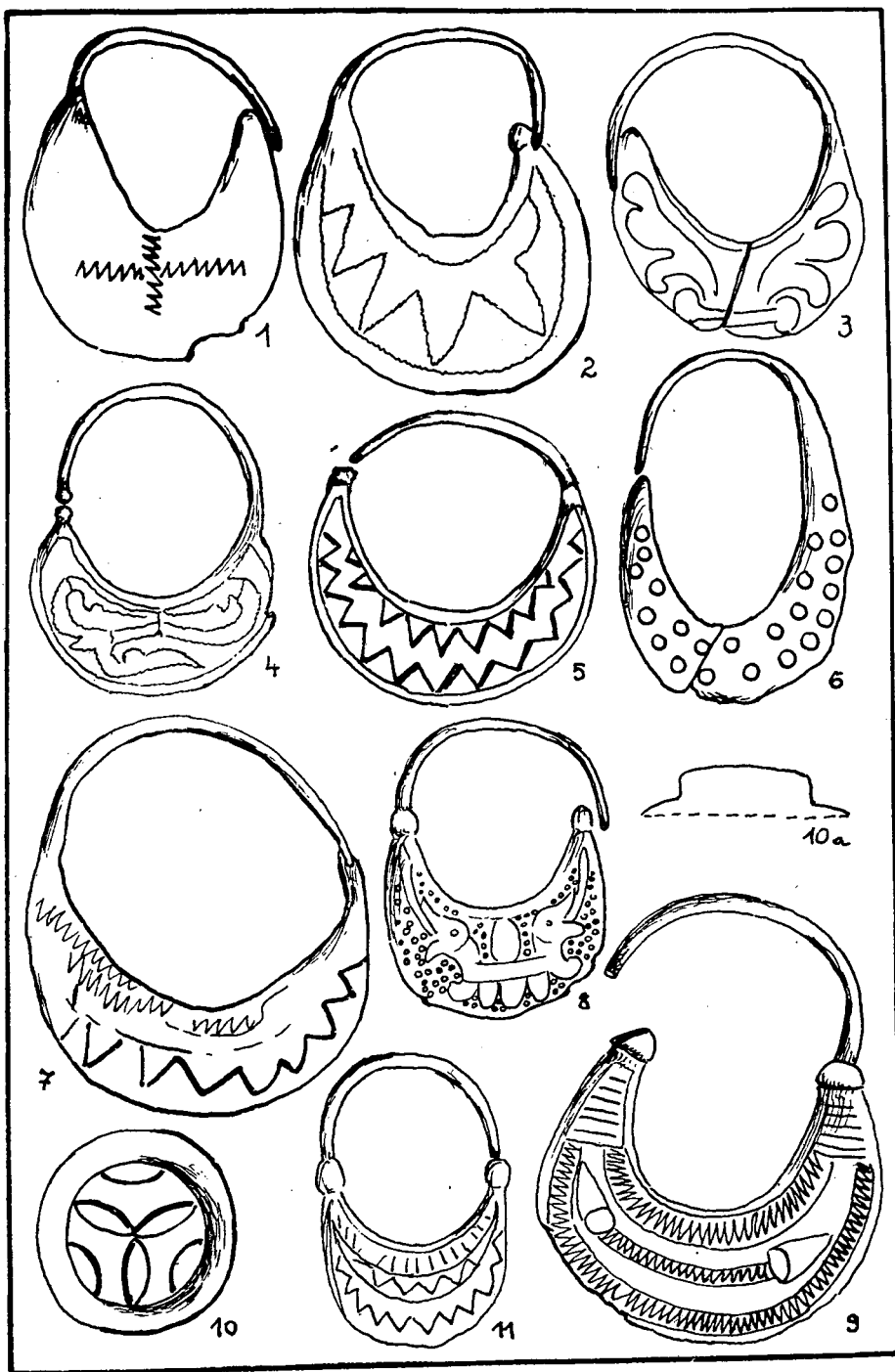
Tab. III: Karantanska in prehodna skupina

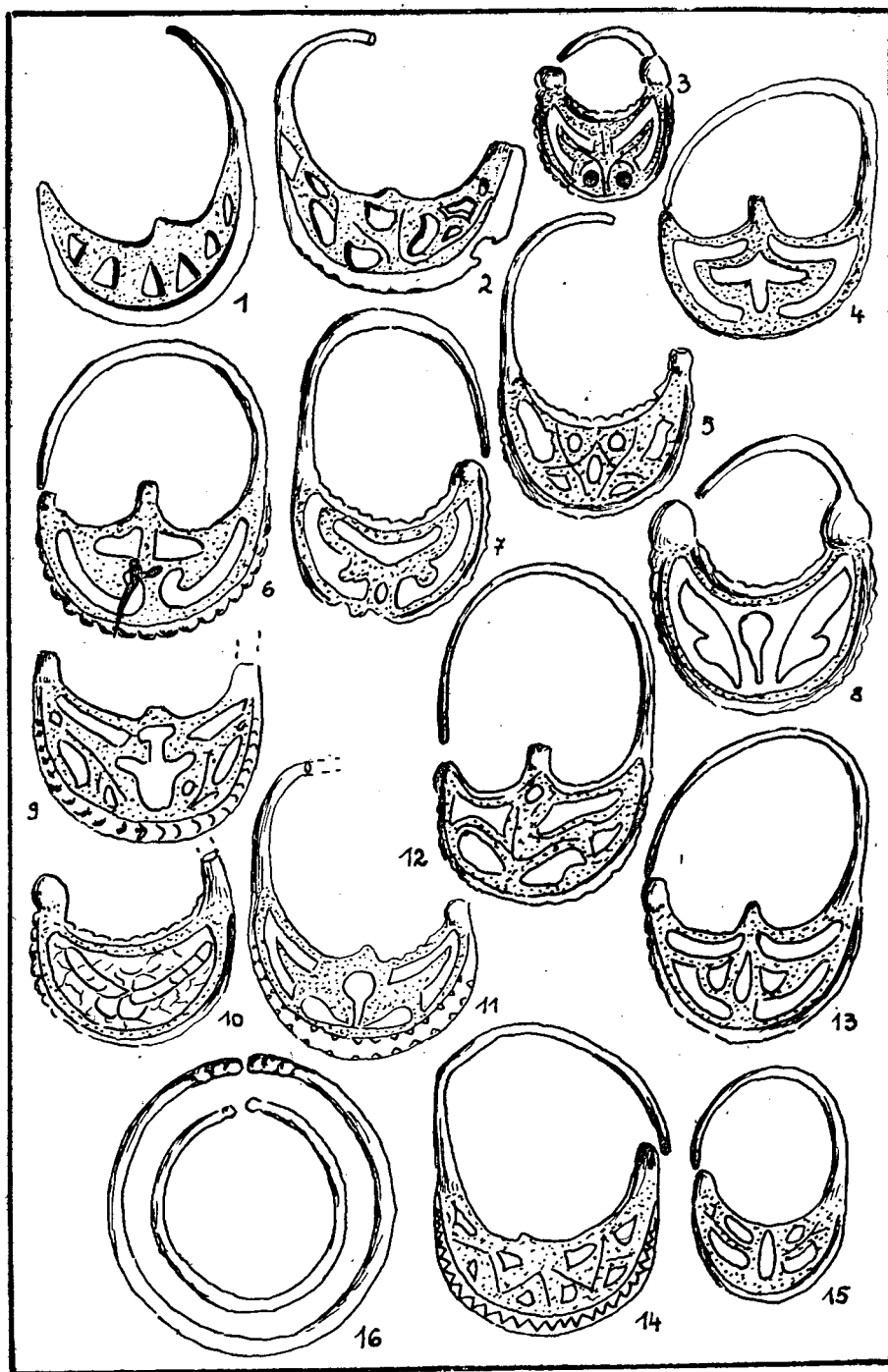
Tab. IV: Kõttlaška skupina

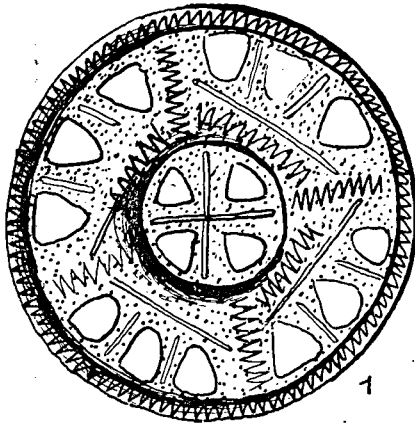
Tab. V: Kõttlaška skupina

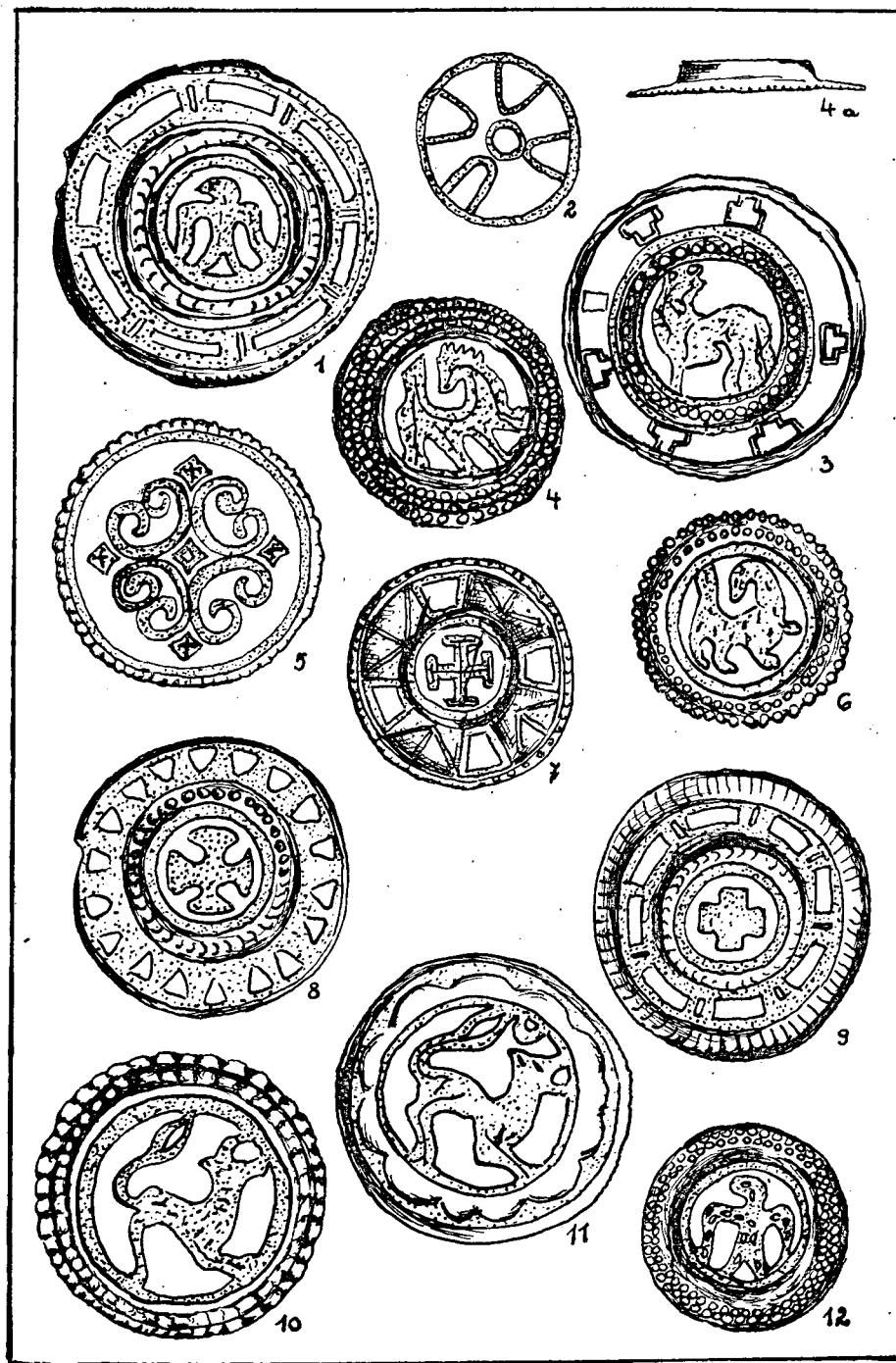
Tab. VI: Kõttlaška skupina

Tab. VII: Kõttlaška skupina

Tab. VIII: Köttlaška skupina

Priveski v obliki verižic so na naših uhanih v glavnem dvojni. Eni so delani iz dveh tankih žic, ki sta med seboj uviti, drugi, ki predstavljajo prave verižice, so pa izdelani iz členov v obliki malih, na sredi prepognjenih obročkov.⁷⁷ Izven naše kulturne skupine imamo v istem času podobne verižice, ki imajo svoj izvor še v starejši, rimski periodi. Pri nekaterih primerih uhanov je na koncu takšnih verižic privesek verjetno v obliki jagode iz neke smolaste tvarine.⁷⁸ Na nekropoli na Bledu-Brdo kakor tudi v nekaterih grobovih naše skupine v Bohinjski Srednji vasi so med ostalimi jagodami, ki po vsej verjetnosti pripadajo ovratnici, ohranjeni primeri izdelani iz podobne snovi.⁷⁹ Ali so bile takšne jagode izdelane iz jantarja ali iz kakšne druge smolaste tvarine, za sedaj še ni raziskano. Vendar so jagode iz jantarja v času selitve narodov znane s področja Panonije,⁸⁰ a tudi iz naše države⁸¹ itd.

V sklop te skupine moramo staviti, kakor je bilo že omenjeno, tudi brakteatne fibule. Tudi ta tip nakita je zelo priljubljen v krogu germanskih kultur. Pri njihovi izdelavi je uporabljen isti postopek kakor pri naših primerih. Srečamo jih na področju Panonije,⁸² severne Italije⁸³ in Bavarske.⁸⁴ Tudi na teh primerih nakita se imitirajo s tehniko tolčenja razne starejše tehnike kakor so filigran in granulacija, čeprav so istočasno v uporabi tudi fibule, ki so ornamentirane v imenovanih tehnikah. Pri obeh tipih takšnih fibul iz germanskega okolja pa srečujemo tudi vstavljanje steklenih jagod.⁸⁵ Ta element je karakterističen tudi za nekatere naše brakteate. Jagoda pri njih je identična z jagodo na naših uhanih z eno pentljo, kakor tudi na uhanih lunul, izdelanih iz tanke žice.

Brakteati v krogu germanskih skupin VI. in VII. stoletja imajo svoje prototipe v antični obrtni umetnosti, ki so jih prevzele bizantinske delavnice in razpošiljale svoje izdelke med drugim tudi v germanske kulturne kroge na področju Italije in Srednje Evrope.

⁷⁶ Možno je, da je tudi uhan iz Brodskog Drenovca bil razdeljen s pomočjo vodoravne žice v lunulo. K. Vinski Gasparini-Sl. Ercegović, *Ranosrednjevekovno groblje u Brodskom Drenovcu*, *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu*, Treća Serija I, Zagreb 1958, grob 31, T. XIX, 1—6 (dalje *Vjesnik* 1958).

⁷⁷ Ohranjena je na nekaterih primerih z nekropole Bled-Brdo (Narodni muzej, Ljubljana, inv. št. 2607 a, 2607 d), Bohinjske Srednje vase (Narodni muzej, Ljubljana, inv. št. 6883, 6884, 6887, 6888, Šmid, Carniola, str. 25, T. II, 29 in 30) in na nekropoli Ptujski grad (Korošec, Ptujski grad, grob 294, sl. 93) idr.

⁷⁸ Argo III, T. X, 5 samo da je jagoda v risbi zelo stilizirana, Šmid, Carniola, T. II, 15 in 16—17 niso označene v tekstu.

⁷⁹ Šmid, Carniola, str. 25, T. II, 29—30.

⁸⁰ Hampel III, T. 7, 44, 48, 57, 58; — Hampel I, str. 461 in 462.

⁸¹ Miletić N., *Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlovca*, *Glasnik Zem. Muzeja u Sarajevu*, 1956, str. 13, 31 itd. (dalje GZMS 1956).

⁸² Hampel III, T. 170.

⁸³ Aaberg, *Die Goten und Langobarden in Italien*, Uppsala, Haag, Leipzig, Paris 1923, sl. 131—134 (dalje Aaberg, *Goten und Langobarden*).

⁸⁴ Bott 1952, str. 65 in sl., kjer nam podaja cel niz komparacij za svoje primere, tako da po teh analogijah vidimo, da so razširjene tudi še drugod. — H. Müller-Karpe, *Archäologische Zeugnisse des frühen Christentums in der Münchner Gegend*, Monachium, München 1958, T. 5, sl. 2 (dalje Müller-Karpe, 1958).

⁸⁵ Aaberg, *Goten und Langobarden*, sl. 135—136; — Bott 1952, T. 5, sl. 7 in 10.

Za tip naše dvoramne fibule moremo brez dvoma iskati oblikovne prototipe samo v germanskih kulturah Italije.⁸⁶ Takšne oblike namreč ni v Srednji Evropi.⁸⁷ V naših krajih najdemo takšen tip v Istri. Ne razlikuje se od italških primerov niti po obliki niti po ornamentiki.⁸⁸ Zanimivo pa je, da se nahaja ista ornamentika, katero najdemo na dvorarnih fibulah iz germanskih krogov, tudi na prstanih iz tanke bronaste pločevine v naši kulturni skupini.⁸⁹

Od prstanov se posebno često uporabljajo izbočeni prstani iz tanke pločevine. Za ta tip danes nimamo analogij, verjetno pa se v tej tehniki skušajo nekako ponazarjati masivnejši tipi, prstani izdelani iz debelejšje bronaste žice. Na drugi strani pa tip prstana, ki ima rombično razširjen sprednji del, nahajamo v sorodnih oblikah v starejših kulturah v Pannoniji.⁹⁰ Poleg tehnike vrezovanja je uporabljena pri ornamentiranju naših prstanov tehnika tolčenja. Zanimivo je, da naši prstani glede na splošno uporabo tanke pločevine pri izdelavi ne uporabljajo za sestavljanje koncev prstana varjenja, temveč so le-ti nepričvrščeni ali pa pritrjeni s pomočjo male zakovice.⁹¹

Način ornamentiranja vseh zgoraj omenjenih predmetov je različen, kar smo videli že pri raznih predmetih. Na uhanih iz tanke žice, katerih spodnji del je izdelan v obliki lunule, je ornamentika, ki izpolnjuje lunulo, izdelana s pomočjo dveh dokaj sumarno med seboj uvitih žic (filigranska žica), predstavlja pa v glavnem geometrijski motiv. Veliko bolj pestra je ornamentika na predmetih iz tanke bronaste pločevine, ne samo

⁸⁶ Aaberg, *Goten und Langobarden*, str. 70 in sl. On jim pripisuje frankovsko-burgundski značaj.

⁸⁷ Imamo pa nekatere izjeme. Werner J., *Die langobardischen Fibeln aus Italien*, Deutsches Archäol. Inst. Berlin 1950, str. 63, Tip D (dalje Werner 1950); — Fetich N., *Archäologische Studien zur Geschichte der Späthunnischen Metalkunst*, Budapest 1951, T. XXXII, sl. 8, 8 a (dalje Fetich 1951).

⁸⁸ Marušić 1955, T. I, 9, 10, T. IV, 4.

⁸⁹ Šmid, *Carniola*, T. III, 10—14; — Furlanija 1955, T. II, 8 a—d.

⁹⁰ Prstani niso posebno radi uporabljeni niti v alamanskih grobovih kot njihova tipična last; Werner J., *Das alamannische Gräberfeld von Mindelheim*, Kallmünz 1955 (dalje Werner 1955); — Isti, *Das alamannische Gräberfeld von Bünnlach*, Basel 1953, str. 11 (dalje Werner 1953), kjer je najdeno nekoliko primerov od katerih so nekateri atipični, drugi so pa, kakor sodi Werner, langobardskega izvora iz sev. Italije; — Isti, *Das alamanische Fürstengrab von Wittingen*, München 1950, str. 36 (dalje Werner Fürstengrab), kjer je ravno tako najden samo en prstan. Posebnost v tem krogu predstavljajo danes najdbe iz Hailfingena (H. Stoll, *Die Alamannengräber von Hailfingen*, Germ. Denkm. d. Völkerwanderungszeit, Berlin-Leipzig, 1931, str. 18 in sl. T. 19, sl. 2, 21, 22; — Tudi prstan iz Reichenhalla je osamljen primer. Ta vrsta nakita ni niti med Bajuvari posebno priljubljena (Bott 1952, T. 11, sl. 10 in 11). Primeri pri katerih Bott vidi osnovo rombičnega razširjenja na sprednjem delu (ibid. str. 158) je oblika podedovana iz antike. To se najbolj vidi na omenjenih primerih iz Pannonije, kjer je antika še dolgo živela v krogu novodošlih barbarov (ibid. opomba 55). Takšne primere (Hampel I, str. 427, sl. 1234—1235; Hampel III, T. 176, sl. 6 ab, T. 178 al. 14 ab) lahko dalje vezemo za sorodne oblike zapestnic (Hampel III, T. 141, sl. 3, T. 143, sl. 7 in 10, katere Hampel tolmači kot uhane). Oba omenjena primera sta ornamentirana med ostalim s pravo filigransko tehniko (Fetich, 1951, T. XLIII, sl. 7—10).

⁹¹ Isti način pritjevanja se uporablja tudi pri zlomljenih primerih (Bled-Brdo, Argo III, T. X, 3).

po tehniki izdelave, temveč tudi po motiviki. Od tehnik se uporablja tehnika tolčenja in tehnika vrezovanja. Zadnja se javlja ali v obliki navadnega vreza, s katerimi se izvajajo ravne enojne ali dvojne črte ter cikcakasti motivi. Poleg tega se javlja tudi manjši žigosan krožec z vbodom v sredi. Tak ornamentika izvira iz kultur, ki so starejše od omenjenih germanskih.⁹² Ista motivika je lahko izdelana tudi v tehniki tremoliranja, ki po vsej verjetnosti imitira intarzijo s pomočjo tordirane žice.⁹³ Tehniko tremoliranja ne srečujemo samo na naših prstanih, temveč tudi na dvoravnih litih fibulah ter na nekaterih okroglih ploščatih fibulah, katerih zgornji del je prav tako lit.

Po tem sumarnem opisu lahko omenimo samo še to, da so bili grobovi na slovenskih nekropolah, za katere imamo podatke, orientirani v smeri jugozahod-severovzhod,⁹⁴ čeprav lahko predpostavimo, da so se našli tako orientirani grobovi tudi na nekaterih drugih nesistematsko raziskanih nekropolah in pa pri slučajno odkritih grobovih. Zanimivo je, da imajo isto orientacijo tudi nekropole, na katerih so poleg posameznih elementov naše skupine v grobnem inventarju poleg lončka tudi elementi postavaroslovanske periode.⁹⁵

Ako obrnemo pozornost na razprostranjenost bodisi celega niza bodisi samo posameznih elementov in oblik te skupine, jih najdemo od Bavarške, Čehoslovaške vzdolž Avstrije in Slovenije do meja Istre, a sežejo na drugi strani celo v Dalmacijo. Na vsem tem področju se javlja naša skupina bodisi v svojem matičnem središču širjenja ali v krogu drugih skupin, ki se nahajajo na njegovi periferiji severno in južno oziroma jugovzhodno. Tako je v Dalmaciji kot tuj element v krogu dalmatinske kulturne skupine,⁹⁶ kjer najdemo uhane z več pentljami na spodnjem delu obročka,⁹⁷ dalje varianto našega uhana z vertikalno nataknjeno jagodo, ki ima poleg tega še dve enaki jagodi ob straneh,⁹⁸ navadne obsenčne obročke z ravnimi konci ter obsenčne obročke s pentljo in kvačico.⁹⁹ Med

⁹² Motiv zelo često prihaja na poznorimskih metalnih in koščenih predmetih.

⁹³ To bi mogoče dokazoval luničast uhan v Ohridu (V. Lahtov, Nakitot na ranosrednovjekovnite naodjalska vo Ohridsko, Zbornik na trudovi, Narodn muzej vo Ohrid, Ohrid 1961, T. I, 4). Omeniti pa moramo, da Lahtov pri objavi ni podal ornamenta, ki se na uhanu jasno vidi.

⁹⁴ Bled 1950, str. 27. — Korošec, Ptujski grad, str. 191, grob 267 je imel 20° odklona, a pri grobu 294 (isti str. 195) se ni mogla ugotoviti smer skeleta. Tudi neko število grobov na nekropoli Hohenberg pri Steinachu ima to smer (Arch. Ért. 1897, str. 133 in sl.).

⁹⁵ Caspart J., Ein frühgeschichtliches Gräberfeld bei Pottschach, MAGW LXI, 1931, str. 162 in sl. (dalje MAGW 1931). — Köttlach, str. 27—29 idr.

⁹⁶ Karaman J., Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima i starohrvatska groblja, Rad JAZU, Zagreb 1940, str. 2 in sl. (dalje Karaman 1940).

⁹⁷ Ibid. sl. 27. — Gunjača St. Tiniensia Archeologica — Historica — Topographica, II, Starohrvatska prosvjeta 1960, T. I, sl. 1 (dalje Starohrvatska prosvjeta 1960).

⁹⁸ Karaman 1940, sl. 28.

⁹⁹ Ibid. sl. 11, sl. 10 tri zadnje vrste in zadnji primer v tretji vrsti. Obsenčni obroček s S-pentljo najden na tej nekropoli ne predstavlja pravi obroček tega tipa. Mogel je nastati z deformacijo konca s pentljo. Karaman omenja, da ta obroček ne predstavlja del neke grobne celote, ker je najden izven groba (ibid. str. 14).

ostalimi nekropolami tega področja moramo omeniti na prvem mestu nekropolo v Glavičinah pri Mravincih, ki se odlikuje s takšnimi obsenčnimi obročki.¹⁰⁰ Splošen značaj te nekropole jasno opredeljuje ostali material, kakor je kokošje jajce,¹⁰¹ bronaste aplikacije za pas, ornamentirane v tehniki tolčenja,¹⁰² glinasto vretence¹⁰³ itd. Karaman to nekropolo datira po obdajanju skeletov s kamenimi ploščami — bedrenjačami v začetek IX. stoletja¹⁰⁴ in jo povezuje s sprejemom krščanstva.¹⁰⁵ Sam način pokopov pa lahko raztolmačimo kot nadaljevanje nekdanjega rimskega načina pokopavanja.¹⁰⁶ Da je antična kultura zelo dolgo vplivala na področju Dalmacije, vidimo najbolje že po samih oblikah nakita in po drugih predmetih zgodnjega srednjega veka. Ni dvoma, da se na nekropoli v Glavičinah nahajajo vsaj posamezni grobovi, ki imajo še povsem predkrščanski karakter. To vidimo tudi po analogijah na nekropoli v Brodskem Drenovcu pri Požegi v Slavoniji.¹⁰⁷ Ta nekropola ne stoji glede raznih elementov samo v zvezi z nekropolo v Glavičinah, temveč se veže z ozirom na uhane, ki so obвити s tanko žico ter imajo na spodnji strani obročka priveske iz tanke bronaste žice, z našim materialom na področju Vzhodnih Alp oziroma Karantanije kakor tudi z najdbami istega značaja, ki pripadajo raznim najdiščem na področju Dalmacije in so v Muzeju hrvatskih starina v Splitu.¹⁰⁸ Nekropola v Brodskem Drenovcu je poleg tega pomembna tudi po najdbah keramike. Tako je značilen grob št. 31, v katerem so poleg navadnih obsenčnih obročkov uhani z večjim številom priveskov ter obvitim spodnjim delom obročka. Dalje je bila v istem grobu ogrlica iz steklenih biserov, železen nož, bronast prstan in lonček z okroglo vdolbino na dnu.¹⁰⁹ Ta tip keramike, ki je na tej nekropoli zelo pogosten,¹¹⁰ se veže s keramiko na nekropoli na Bledu-Suvobor.¹¹¹ Lahko smatramo, da je ta tip keramike delno istočasen s tipom, ki ga nahajamo tudi v Koljanih pri Vrliki v Dalmaciji¹¹² in na drugih nekropolah dalmatinskega področja. V takšnih grobovih so kot spremno gradivo našli še nože, kresila in dvokrilne puščice s koničnim tulcem, bodisi da je vrat raven ali pa tordiran.¹¹³ Po vseh drugih elementih, ki se vežejo s tem tipom keramike, ki ga všteva Eisner v podonavski tip¹¹⁴ in ga tolmači

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid. str. 18, sl. 15.

¹⁰² Ibid. str. 16, sl. 14.

¹⁰³ Ibid. str. 18, sl. 14 na dnu.

¹⁰⁴ Ibid. str. 19.

¹⁰⁵ Ibid. str. 24 in sl.

¹⁰⁶ Karaman Lj., *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Matica Hrvatska 1930, Zagreb, str. 120 (dalje Karaman 1930).

¹⁰⁷ Vjesnik 1958, str. 149 in sl.

¹⁰⁸ Karaman 1940, str. 34.

¹⁰⁹ Vjesnik 1958, T. XIX, sl. 1—6 a, str. 159.

¹¹⁰ Ibid. T. X, sl. 9 a, T. XI, sl. 4 a, 5 a, T. XIII, sl. 8 a, T. XIV, sl. 9 a, T. XVII, sl. 11 a.

¹¹¹ Bled 1929, sl. 2.

¹¹² Na tej nekropoli moramo vzeti v poštev le grobove s keramiko ne pa dotične, ki imajo npr. ostroge.

¹¹³ Material v zadarskem Arheološkem muzeju in v Muzeju hrvatskih starina v Splitu, neobjavljen.

¹¹⁴ Eisner J., *Devínska Nová ves*, Bratislava 1952, str. 256 in 267.

kot eno od starejših oblik,¹¹⁵ opazamo da na omenjenem področju sovпада v glavnem z avaroslovansko periodo mlajše faze. V isti čas spadajo tudi nekropole v Mistelbachu,¹¹⁶ dalje v Margarethen am Moos¹¹⁷ in še nekatere druge v severovzhodnem delu Avstrije. Iz istega časa so tudi primeri iz Devínské Nové Vesi.¹¹⁸ Na ostalem področju Slovaške in Moravske najdemo takšne lončke na nekropolah iz časa avaroslovanske periode v Panoniji, so pa nekateri lahko tudi nekoliko kasnejši.¹¹⁹ Poleg keramike se samo kot posamezni primeri javljajo na teh nekropolah tudi nekateri drugi elementi naše kulturne skupine. Takšni so prstani iz bronaste pločevine z razširjenim sprednjim delom, katerim se pripisuje podonavski izvor.¹²⁰ Dalje sta znani tudi štirioglata in okrogla brakteatna fibula¹²¹ ter v Mikulčicah obsečni obročki s pentljo in kvačico, ki so za sedaj najdeni samo v enem grobu v spremstvu malega železnega noža.¹²² Omeniti je treba tudi nekropolo v Donih Věstonicah. Tako so v grobu št. 307 našli uhanе z več pentljami na dnu obročka v spremstvu uhanov z eno pentljo na dnu obročka ter dvema vertikalno nataknenima jagodama, ki predstavljajo varianto naših uhanov, poleg še drugih tipov, ki so značilni za mlajšo avaroslovansko in kasnejšo periodo.¹²³ Zanimiv je tudi grob št. 136, kjer se poleg posode delane na lončarskem kolesu brez znaka na dnu nahaja tudi nekaj uhanov oziroma obročkov s trojno S-pentljo in prstan iz tanke bronaste pločevine, ornamentiran v tehniki tolčenja.¹²⁴ Čehoslovaški znanstveniki stavljajo čas, ko se javljajo ti predmeti v velikomoravsko periodo,¹²⁵ ko začenjajo prodirati sem tudi tuji vplivi.¹²⁶

Južno od Moravske in Slovaške lahko omenimo v Avstriji nekaj najdišč, ki spadajo v čas po avaroslovanski kulturi, ki pa so kljub temu glede na nekatere predmete v zelo tesni zvezi z našim materialom. Takšna je nekropola iz Pottschacha, ki ima poleg drugih tip uhana ovit s tanko

¹¹⁵ Znač v obliki male vdolbine na dnu, sodi Eisner, prodira skupaj z lončarskim vitlom na ročni pogon iz južnopoljskega področja proti jugu. Ibid. 256—258, 395.

¹¹⁶ Abramić M., Funde aus der Völkerwanderungszeit in Mistelbach, Jahrbuch für Altertumskunde d. k. k. Zentr. Kom. B. III, 1909, str. 222 in sl., sl. 19 (dalje Abramić 1909). — Mitscha — Märheim, Die frühmittelalterlichen Gräberfunde von Mistelbach, Katzersdorf, Münchendorf und Schwechat, Natur und Kultur, H. 8, 1941, str. 53—54 (dalje Mitscha-Märheim 1941).

¹¹⁷ Nischer-Falkenhof, Awarische Gräberfunde von Margarethen am Moos, MAGW 65, 1935, str. 39—63 (dalje MAGW 1935).

¹¹⁸ Eisner, Devínska Nová ves, 257.

¹¹⁹ Budinský-Krička V., Slovanské mogily v Skalici, Archaeologia Slovaca, Fontes T. II, Bratislava 1959, str. 20 in 121 (dalje Budinský-Krička, Skalice).

¹²⁰ Hrubý V., Staré Město, Velkomoravské pohřebiště »Na Valah«, Monumenta Archaeologica III, Praha 1955, str. 267 in sl. (dalje Hrubý, Staré Město). — Budinský-Krička, Skalice, str. 34 in 142.

¹²¹ Hrubý, Staré Město, str. 272, T. 61/14, T. 53/7. — Poulik J., Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti »Valy« u Mikulčic, Památky Archaeologické 48, 1957, str. 362, sl. 116/1 (dalje Poulik, Mikulčice).

¹²² Poulik, Mikulčice, str. 321, sl. 100/9—12.

¹²³ Poulik J., Jižní Morava země давных Slovanu, Brno 1948—1950, sl. 38 (dalje Poulik, Jižní Morava). — Poulik, Mikulčice, str. 362, sl. 116, št. 2—3.

¹²⁴ Poulik, Jižní Morava, sl. 37 a—d.

¹²⁵ Budinský-Krička, Skalice, str. 35 in 145. — Hrubý, Staré Město, stran 324 in 359 in sl.

¹²⁶ Poulik, Jižní Morava, str. 71.

žico na spodnjem delu obročka, na kateri vise tanke verižice s priveski.¹²⁷ Pittioni prišteva k isti skupini grobišč tudi nekropolo v Zellerndorfu.¹²⁸ Poleg teh dveh grobišč bi se temu času verjetno mogla pripisati tudi še druga¹²⁹ kakor tudi neko število grobov z večjih nekropol, za katere pa nimamo grobnih celot.¹³⁰ Tudi na Bavarskem imamo posamezne elemente, ki bi se dali povezati z našo skupino, npr. uhane, ki imajo na dnu obročka več pentelj.¹³¹

Zanimivo je, da na vseh takšnih lokalitetah ne srečujemo inventar, znan iz samega Köttlacha, t. i. köttlaške skupine. Tamkajšnji inventar se meša s starejšimi elementi postavaroslovanske periode, vendar brez podatkov v kakšnem spremstvu so ga v posameznih grobovih našli. Zaradi tega tudi ne moremo izvajati nikakršnih sklepov, v kakšnem medsebojnem odnosu stojita ti dve skupini na tem najdišču.

Glede na področje najdišč köttlaške kulturne skupine vidimo, da je bilo njeno središče na današnjem avstrijskem področju, čeprav seže ta kulturna skupina na severu do Donave in neznatno severneje od nje,¹³² na zahodu pa čez gornjo Avstrijo¹³³ in Solnograško¹³⁴ globoko v Bavarsko.¹³⁵ Na jugu prehaja köttlaška skupina v našo državo, kjer zajema severozahodne predele¹³⁶ ter sega čez Ljubljano in Dolenjsko v Belo krajino.¹³⁷ Na jugozahodu prodira delno skozi Kanalsko dolino,¹³⁸ verjetno pa tudi direktno čez Alpe ob reki Tagliamento do Jadranske obale, tako da zajema vso vzhodno Furlanijo.¹³⁹ Na vzhodu sega v severnih predelih do Panonije, kjer se pa močno meša z belobrdsko skupino.¹⁴⁰ Danes ostaja

¹²⁷ MAGW 1931, str. 162—194, T. I—III.

¹²⁸ Pittioni R., Das Gräberfeld von Bernhardsthal, PZ, B 26, 1935, str. 189 (dalje Pittioni 1935).

¹²⁹ Poprej omenjena nekropola iz St. Valentin (opomba 31).

¹³⁰ Med ostalim tudi nekropola Köttlach, ki ima poleg tega keramičnega tipa (Pittioni T. I, sl. ab) še druge mlajše elemente od avaroslovanske skupine, ki so starejši od köttlaških (T. IX, 1—7).

¹³¹ Stroh 1954, T. 3 E/18, T. 5, sl. 34.

¹³² Zistensdorf, Hohenbach, Krems ob Donavi idr.

¹³³ Goisern pri Ischlu, Kirchdorf-Micheldorf, Pösting pri Ottesheimu idr.

¹³⁴ Salzburg (Much 1898 sl. 16).

¹³⁵ Poleg že omenjenih najdišč pri Bottu (glej opom. 12) se cela vrsta predmetov nahaja po muzejih v Augsburgu, Mainzu, Wiesbadenu idr. Vsi so emajlirani v istih barvah kakor ostali naši emajlirani predmeti. Motivi so prav tako podobni. Posebno pa izstopajo simbolični, ki spominjajo danes na predmete iz Perave.

¹³⁶ Julijske Alpe, obronke Karavank ter Kamniške Alpe.

¹³⁷ Ložar R., Dve najdbi iz staroslovanske dobe, GMDS 1937, str. 136, sl. 1 f—j (dalje GMDS 1937). — Korošec P., Staroslovanski grob pri cerkvi sv. Petra v Ljubljani, Arh. vest. 1953, str. 325 (dalje AV 1953). — Much, Kunsthistorischer Atlas, Wien 1889, T. XCIV, 14, 16, mogoče tudi 15 (dalje Much, Atlas). — Gabrovec St., Poročilo o slučajnih najdbah v Sloveniji, Arh. vest. 1954, str. 139, risba 1—7 (dalje Gabrovec 1954). — Šmid, Carniola, str. 37 in sl. in drugi neobjavljeni material.

¹³⁸ Gabrovec St., Nekaj novih staroslovanskih najdb, Arh. vest. 1955, stran 137, T. I, sl. 1—4 (dalje Gabrovec 1955).

¹³⁹ Furlanija 1956 in 1957. — Dinklage 1943, T. 2, druga v prvi vrsti.

¹⁴⁰ Korošec J., Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji, Celje 1947 (dalje Korošec, Staroslovenska grobišča). — Korošec, Ptujski grad idr.

osamljena in izolirana še najdba iz Dette v Banatu.¹⁴¹ Na zgoraj omenjenem področju se javlja köttlaška skupina ali popolnoma čista¹⁴² ali pa v spremstvu večje ali manjše množine belobrdskih elementov. V smeri proti Panoniji so bolj pogostni belobrdski elementi, medtem ko je proti zahodu obratno.

Že poprej je bilo omenjeno, da v naši starejši — karantanski skupini ni emajliranih predmetov köttlaške skupine. Isto je tudi s köttlaško, kjer ni predmeta starejše skupine oziroma se le izjemno pojavljajo včasih prstani iz bronaste pločevine ter obročki s pentljo in kvačico. Na temelju sistematskih raziskovanj nekropol v Sloveniji in njihovih grobnih celot zapazamo tudi grobove, kateri imajo v svojem inventarju skupaj belobrdske in köttlaške elemente,¹⁴³ ali pa tudi čiste grobove le s köttlaškimi elementi.¹⁴⁴ Na področju severnega dela Slovenije¹⁴⁵ in Bavarske¹⁴⁶ nastopa naša skupina tudi v zvezi z elementi, ki imajo svoj izvor na Češkem, Moravskem in Slovaškem. Najdišča na področju Dolnje Avstrije,¹⁴⁷ Štajerske¹⁴⁸ in Slovenije¹⁴⁹ imajo v grobnem inventarju poleg köttlaških elementov zelo pogosto velike uhane — obročke s S-pentljo. Tudi takšni obročki morejo biti obвити s tanko žico. Poleg tega pa imajo na obroček nataknjeno še bikonične metalne jagode.

V zvezi s köttlaško skupino moramo omeniti, da so do danes še neznane najdbe, po katerih bi se v grobnem inventarju nahajala tudi keramika. Za nekropole, kjer se keramika nahaja v grobovih, pa je pomembno, da so v njihovem sklopu tudi elementi belobrdske skupine.¹⁵⁰

Vsi doslej omenjeni momenti in elementi, ki se vežejo z drugimi skupinami, postavljajo köttlaško skupino v mlajšo periodo, kakor pa moremo staviti poprej omenjeno karantansko. S kronološko delitvijo materiala na dve skupini, ako ne upoštevamo prehodne, lahko veliko lažje pridemo do izvora posameznih oblik köttlaške skupine, čeprav se na prvi pogled

¹⁴¹ Hampel III, T. 370. — Korošec J., Pomen nekaterih nakitnih predmetov najdenih v Deti v Banatu. Arh. vest. 1954, str. 50 sl.

¹⁴² Tunau, Langenschönbichl, Šmohor, Perava idr., čeprav ni izključeno, da se kasneje tudi tukaj ne bodo našli še drugi predmeti.

¹⁴³ Korošec, Ptujski grad, grob 100, 104, 178 itdr. — Bled 1950, grob 95 idr.

¹⁴⁴ Bled — Pristava, grob št. 66 idr. — Ptujski grad, grob št. 79, 115, 143, 183.

¹⁴⁵ Ptujski grad, grob št. 341, 355, kjer se pojavljajo ornamentirani gumbi, karakteristični za Velkomoravsko periodo (Hrubý, Staré Město, str. 206 in sl.), ki prinaša vsa dosedanja mnenja in datacije teh predmetov. — Budinský-Krička, Skalice, str. 140, sl. 30.

¹⁴⁶ Stroh 1954, T. 1, sl. 1—8.

¹⁴⁷ Köttlach, T. XI, 7.

¹⁴⁸ Weinhold, Strassengel, str. 140—150, T. I. — Poročilo W. Šmida v Fundberichte aus Österreich, B. I, H. 1—2, 1930, str. 23.

¹⁴⁹ Šmid, Carniola, T. II, 4 in 6. Takšni uhani so imeli bikonično samo metalno jagodo na obročku. Na obeh primerih je ohranjena samo polovična jagoda. Pri daljnih raziskovanjih je najdeno več takšnih uhanov, poleg pa tudi köttlaški luničast (fragmentiran) uhan. Neobjavljeno v Narodnem muzeju v Ljubljani.

¹⁵⁰ V tem primeru je na prvem mestu sama nekropola v Köttlach. S te nekropole ne poznamo grobnih celin, a z ozirom na razne druge najdbe bi mogli predpostaviti, da je keramika bila lahko tudi v zvezi z železnimi predmeti (Köttlach, T. III in IV) in vretenci (l. c. T. X), kateri se v večji množini nahajajo na tej nekropoli.

zdi, da jih glede na različno fakturo predmetov obeh skupin ni mogoče povezati. Ob detaljni analizi se vidi, da so precej številne oblike ostale v bistvu iste. Posamezne spremembe so pa nastale že zaradi druge tehnike v izdelavi. Poleg tega so imeli velik delež v njihovem oblikovanju posebno tudi preko drugih krajev importirani predmeti bizantinskih delavnic, katerih priliv v srednjo Evropo je v tem času občuten.¹⁵¹ Edina oblika köttlaške skupine, ki svojih prototipov nima v prejšnji, t. j. starejši skupini, je danes obsečni obroček s konusi na koncih. Zanj doslej tudi ne vemo, kdaj se prvič javlja. V Panoniji srečujemo v mlajši avaroslovanski fazi zapestnice, pri katerih se konci končujejo bodisi z malimi kroglicami¹⁵² ali pa z bolj cilindrično metalno jagodico.¹⁵³ Da bi te zapestnice mogle vplivati na oblikovanje naših obsenčnikov, danes nimamo nobenih direktnih dokazov. Nasproti tem obsenčnikom pa lahko sledimo razvoj uhanov luničaste oblike. Na prvem mestu moramo pri teh uhanih razlikovati dva osnovna tipa: eden je tanjši in graviran, medtem ko je drugi debelejši in emajliran. V nekaterih primerih se emajl javlja tudi v kombinaciji z graviranjem. Pri prvem tipu moramo razlikovati uhane, ki so bili liti in kasneje mehanično tanjšani in ki so po pravilu vedno gravirani¹⁵⁴ in druge, ki so bili stanjšani s kovanjem ter so ornamentirani v tehniki tolčenja.¹⁵⁵ Drugi so veliko lažji in nimajo na rogovih (vrhovih) lunule male jagode. Emajlirani uhani so pa težji in debelejši. Na njihovi površini so vdolbene bolj grobe jamice za izpolnjevanje s stekleno pasto — emajlom.¹⁵⁶ Emajlirani uhani so bili, podobno kakor neemajlirani, po emajliranju mehanično brušeni, kar najbolje vidimo pri obojih po deformiranih ali pa zarezanih jagodah na vrhovih lunule.¹⁵⁷ Tudi pri emajliranih uhanih moramo razlikovati dva tipa. Prvi je po obliki isti kakor gravirani uhani, t. j. ima na lunuli samo dva rogova,¹⁵⁸ medtem ko so pri drugem tipu trije rogovi in je tretji rog na sredi zgornjega notranjega loka lunule. Na tretjem rogu je lahko mala jagoda,¹⁵⁹ ki je zaradi brušenja pogosto izginila.¹⁶⁰ Medtem ko nastopa pri graviranih uhanih kot ornament v glavnem stiliziran rastlinski ali pa geometrijski motiv, imamo

¹⁵¹ Hrubý datira takšne predmete v drugo tretjino IX. stoletja (Budinský-Krička, Skalice, str. 136) in pa v prvo polovico X. stoletja (Hrubý, Staré Město, sl. 41).

¹⁵² Hampel III, T. 371, sl. 2—4 so majhnih dimenzij.

¹⁵³ Ibid. T. 72, sl. 1—2; T. 472, sl. 4—7; T. 493, sl. I.

¹⁵⁴ Köttlach, sl. 3, T. VII in VIII. — Korošec, Ptujski grad, V. del, Korošec Paola, Emajl v nakitnih predmetih v Ptuj, sl. a—c (dalje Korošec, Ptujski grad, V. del).

¹⁵⁵ Bott 1952, T. 11, sl. 5—8.

¹⁵⁶ Köttlach, T. VI, 8—14; — Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 1—12.

¹⁵⁷ Izrazit primer v skoraj piramidni obliki jagode na uhanih iz Köttlacha (Köttlach, T. VII, 1 ali 5, T. VII, 4) in v zarezi na jagodi na lunuli uhana iz Ptuja (Korošec, Ptujski grad, V. del, sl. c) itd.

¹⁵⁸ Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 6—11. — Köttlach, T. VI, 8, 11—14 itd.

¹⁵⁹ Köttlach, T. VI, 9. — Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 1—4, 12 a.

¹⁶⁰ Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 5 in 12 b. — Köttlach, T. VI, sl. 10.

na emajliranih uhanih tudi še živalskega. Na vseh uhanih je živalski motiv vedno isti. Razlikuje se samo po barvah emajla v jamicah, ki predstavljajo figuro.¹⁶¹

V prejšnji skupini smo videli tip luničastega uhana izdelanega iz tanke bronaste žice po zgledu podobnih uhanov bizantinskega izvora.¹⁶² Tudi belobrdška skupina ima v svojem inventarju tip luničastih uhanov, bodisi da so izdelani v filigranu ali pa liti in imajo razne priveske na spodnjem delu.¹⁶³ Luničasti uhan kottlaške skupine so se tipološko razvili iz uhanov starejše skupine. Tretji rog na lunuli je verjetno prevzet iz uhanov belobrdške skupine, ki imajo na dnu lunule tudi razne priveske, na srednjem rogu pa prav tako ohranjeno malo jagodo. Da je treba iskati izvor kottlaškega uhana v prejšnji starejši skupini, govori najbolj luničasti uhan, najden v Turnišču pri Ptujju, ki ima na spodnji strani lunule tudi še bronaste žice s pentljami, na katerih vise verižice.¹⁶⁴ Glede na fakturo je ta uhan domač izdelek. Veliko boljše izdelavo predstavljajo uhani tega tipa, najdeni v Starem Mestu »na Valach«.¹⁶⁵ Uhani, za katere predpostavljamo, da so bili oblikovani s kovanjem in ornamentirani v tehniki tolčenja, predstavljajo v razvoju tega tipa prehodno obliko med uhani, izdelanimi iz tanke žice in litimi.

Kakor so izdelovali lite uhane, tako so izdelovali tudi fibule. Že prej je bilo omenjeno poleg dvoramnih fibul iz starejše skupine tudi več primerov, ko so bile lite. Zanimivo je, da se pojavljajo v nekropoli na Bledu. Pristava takšne dvoramne fibule, izdelane iz svinca.¹⁶⁶ Pojav svinca se veže tukaj s tehniko odlivanja metalnih nakitnih predmetov. Nahajamo ga že v avaroslovanski periodi. Tako je v Kottlachu najdena svinčena aplikacija, ki jo moremo pripisati mlajši avaroslovanski periodi.¹⁶⁷ Zdi se pa, da se lite dvoramne fibule niso dolgo obdržale, ker se pojavljajo samo v izjemnih primerih z drugimi emajliranimi predmeti.¹⁶⁸

¹⁶¹ Korošec, Ptujski grad, V.del, barvna priloga, sl. 12 a—b.

¹⁶² Tako se na področju Bavarske takšni predmeti datirajo v čas Agilulfov, predmeti v langobardskih grobovih s področja severne Italije so bili pa v uporabi do konca VIII. stol. — Na področju Panonije so na nekropoli Fenék (Hampel III, T. 175—181). Ne glede na najdbe iz nekropole Pecs-Gyárvaros, za katere nimamo grobnih celin (Alföldi A. Zur historischen Bestimmung der Awarenfunde, T. I, ESA IX, str. 285 in sl.; dalje Alföldi ESA IX), lahko z gotovostjo trdimo, da najdbe iz Fenéka nimajo avaroslovanski karakter. Itd.

Ako analiziramo grobne celine na raznih nekropolah v Panonski nižini, dalje Avstriji in na Češkoslovaškem iz časa avaroslovanske periode, zapažamo nedostatek takih predmetov. Nasprotno temu pa med avaroslovanskim materialom Avstrije in Čehoslovaške zapažamo vpliv germanskih kultur (Eisner, Devinska Nova ves, T. 20, sl. 2, T. 35, sl. 5, T. 47, sl. 1 idr.) poleg nomadskih elementov, ki so bili v uporabi že na panonskem področju (Ibid. str. 291 in sl.).

¹⁶³ Korošec, Ptujski grad, str. 71, sl. 9, 13. — Hrubý, Staré Město, T. 34, sl. 1—4, T. 57, sl. 16, T. 77, sl. 4—5, T. 78, sl. 5—8, T. 84, sl. 17—18. — Budimský-Krička, Skalica, T. XIII, sl. 3, 7, str. 135 sl. 28/10 itd.

¹⁶⁴ Korošec J. P., Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptujja, Razprave III, SAZU, Ljubljana 1953, risba 10, T. XVI, isti uhani fragmentirani v srednji vrsti.

¹⁶⁵ Hrubý, Staré Město, T. 37, sl. 7—9, T. 79, sl. 6, 7, T. 84, sl. 5—6, 9—10.

¹⁶⁶ Bled 1950, str. 38, sl. 13, srednja v spodnji vrsti.

¹⁶⁷ Kottlach, str. 16, T. IX, 22, 23.

Poleg dvoramnih fibul nahajamo v köttlški skupini tudi lite pozlačene bronaste brakteate, katerih ornamentacija izvira iz antične obrtne umetnosti.¹⁶⁹ Kakor dvoramne tako se tudi brakteatne fibule ne obdržijo dolgo. Karakteristične so za južni del vzhodnega alpskega področja. Med brakteate te vrste spada tudi primer, najden na nekropoli na Bledu-Brdo, o katerem se je že večkrat pisalo v znanstveni literaturi.¹⁷⁰ Da je tudi ta fibula nastala pod vplivom istega kulturnega kroga kakor dvoramne fibule in brakteati, ornamentirani s pletenino, nam govori med ostalim tudi enakokraki križ na njenem reversu.¹⁷¹ Barbariziran lik vladarja na aversu, nečitljiv napis, sumarna izdelava samega predmeta, ki je drugače po izdelavi identičen z ostalimi litimi predmeti köttlške skupine, jasno priča, da spada tudi ona v isti kulturni krog. Mnogi strokovnjaki so jo pripisovali glede na njen centralni del, katerega analogije nahajamo na področju Nemčije, drugim kulturnim skupinam.¹⁷²

Dvoramne fibule so trajale od starejše — karantanske skupine čez prehodno do mlajše — köttlške, kjer se pa hitro izgube. Isto je tudi z brakteati, ki jih imamo tudi v karantanski skupini že glede na antično tradicijo in ornamentiko. V to skupino je vstaviti tudi okrogle fibule srednje velikosti, ki so lahko izdelane iz tanke pločevine ali pa lite. Srednji del nekaterih je lahko izbočen. Ornamentirane so z graviranim stiliziranim ornamentom, zvečine z izrazitim križem.¹⁷³ Časovno spadajo v prehodno skupino. Nekateri primeri pa lahko spadajo tudi v karantansko skupino, posebno oni, ki so izdelani iz tanjše pločevine. V köttlško jih za sedaj ne bi mogli staviti.

Zadnjo stopnjo v formiranju predstavljajo brez dvoma emajlirane fibule. Glede na izdelavo ornamentov jih lahko razdelimo v tri skupine. V prvo bi mogli dati fibule, pri katerih je ornament preprost in samo delno ornamentiran v tehniki emajliranja, medtem ko dominira tehnika graviranja. Takšen primer predstavlja fibula iz Krungla¹⁷⁴ in fibula iz Lizzane,¹⁷⁵ pri kateri je centralni del nekoliko vzvišen v obliki medaljona. Ornament na tej fibuli je graviran križ. V drugo skupino bi spadale fibule, pri katerih je ornament izdelan samo v tehniki jamičastega emajla. Motivika v centralnem delu sestoji iz nejasnega stiliziranega motiva, kakor je na neki fibuli iz južne Bavarske,¹⁷⁶ ali pa je predstavljena ptica. Motiv ptice je zelo priljubljen in ga imamo na celi vrsti najdišč, kakor npr. na Ptujskem gradu, v Starem Trgu pri Slovenjgradcu, na Peravi, v Köttlachu, v Judovski vasi pri Beljaku pa vse do južne Bavarske.¹⁷⁷ V isto

¹⁶⁹ Najdbe iz Langenschönbichla (Dinklage, Oberkrains Deutschtum im Spiegel der karolingischen Bodenfunde), Carinthia I, 131, 1941, T. II, 7, 14 (dalje Dinklage 1941).

¹⁶⁹ Material v Mestnem muzeju v Kranju (v obdelavi).

¹⁷⁰ Šmid, Carniola, T. III, 7—8.

¹⁷¹ Tip takšnega enakokrakega križa je karakterističen za langobardski kulturni krog.

¹⁷² Šmid, Carniola, str. 29 in sl. idr.

¹⁷³ Ibid. T. III, 1, 5. — Köttlach, T. X, 4—6 idr.

¹⁷⁴ Dinklage 1943, T. 2, sl. 1.

¹⁷⁵ Ibid. T. 2, sl. 2.

¹⁷⁶ Ibid. 1941, sl. 13.

skupino spadajo tudi fibule s predstavo živalske figure v skoku, ki je identična s podobnimi na luničastih uhanih. Tudi takšne predstave se javljajo podobno pogostno kakor predstava ptice. Imamo jih v Bohinjski Srednji vasi, v Mengšu, v Aquileji, na Bledu-Pristavi, v Beljaku-Peravi, v Köttlachu itd. vse do Bavarske.¹⁷⁸ Med simbolične motive moramo všteti križ, ki je kot motiv ravno tako uporabljen tudi v tej tehniki. Najlepše primere poznamo iz Köttlacha, dalje iz Thunaua, Krungla itd.¹⁷⁹ Tretjo skupino predstavljajo fibule, ki so ornamentirane v tehniki celičnega emajla. To tehniko zelo redko srečujemo na luničastih uhanih.¹⁸⁰ V njej imamo predstavo človeškega lika, znanega iz Beljaka-Perave in nekaterih drugih najdišč,¹⁸¹ dalje predstavo križa kakor na primer v Köttlachu.¹⁸² Tako centralni del kakor tudi rob sta omejena z granulacijo,¹⁸³ ki je lita ali pa v imitaciji granularne tehnike s pomočjo cikcakastih linij oziroma s podobnim ornamentom.¹⁸⁴ Prostor med obema vencema je lahko nesimetrično kasetiran¹⁸⁵ ali pa razdeljen z raznimi motivi na štiri polja, ki formirajo križ.¹⁸⁶ V nekaterih primerih je izpolnjen z navadno enojno ali trojno cikcakasto gravirano linijo.¹⁸⁷

Pri analizi razvoja glavnih elementov köttlaške skupine opazamo, da je bil luničast uhan izven köttlaškega kulturnega kroga dalj časa v uporabi in je zavzemal tudi veliko večje področje, kakor kažejo okrogle fibule — brakteati in podobno. Cela vrsta najdišč, na katerih se javlja luničast uhan (severno od našega področja, na bližnjem in srednjem vzhodu ter na jugovzhodu in jugu ne samo v raznih kulturnih krogih, temveč ravno tako v raznih časovnih obdobjih od pozno antične pa vse do XI. in XII. stoletja,¹⁸⁸ nam jasno priča, da moramo splošen izvor za ta tip uhana iskati na vzhodu. Na zahodu ga namreč ne srečujemo.¹⁸⁹ Drugače kakor uhani pa prihajajo fibule iz tanke bronaste pločevine po kasno-antičnem obdobju, ki v raznih krajih traja lahko zelo dolgo, v modo zopet okoli VI. stoletja. Med temi mlajšimi primeri lahko razlikujemo glede na

¹⁷⁷ Ibid. 1943, T. 2, sl. 5—7; — Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 13; — Köttlach itd.

¹⁷⁸ Šmid, Carniola, T. III, 9, — Furlanija 1956, T. I, 8. — Dinklage 1943, T. I, 5—6. — Bled 1950, str. 36. — Dinklage 1943, T. I, sl. 4, 6 idr. — Much, 1897, sl. 6.

¹⁷⁹ Much, 1897, sl. 11, — Köttlach, T. VI, 3, T. X, 4 idr.

¹⁸⁰ Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 11, — Šmid, Carniola, T. II, 26 idr.

¹⁸¹ Much, 1897, T. I, sl. 4. — Bled-Grad, neobjavljen material.

¹⁸² Köttlach, T. VI, 2, čeprav Pittioni v tem pogledu ne daje podrobnejših podatkov (ibid. str. 12). Verjetno je ta ornament morala imeti fibula na T. V, sl. 3, že glede na velikost centralnega dela.

¹⁸³ Köttlach, T. V, 3, T. VI, 1—3 idr.

¹⁸⁴ Much 1897, T. I, sl. 1, 2. — Dinklage 1941, sl. 6, 7. — Isti, 1943, T. I, 3. in 4. vrsta idr.

¹⁸⁵ Much 1897, str. 128, sl. 13. — Dinklage 1942, T. II, sl. 4, 6. — Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 13. — Itd.

¹⁸⁶ Much 1897, T. I, sl. 6, 7, str. 19. — Köttlach, T. VI, 3. — Furlanija 1956, T. I, 8.

¹⁸⁷ Much 1897, T. I, sl. 1, 2. — Tischler, MAGW 1890, B. XX, str. 88, sl. 27 idr.

¹⁸⁸ Glej opombo 165. — Niederle, Šperky, str. 347, sl. 107.

¹⁸⁹ Luničaste uhane, katere navaja Dinklage v svojih delih, je treba pripisati našemu krogu.

provenienco dva tipa. Eden je importiran iz bizantinskih delavnic in izdelan v filigranu in granulaciji, drugi pa predstavlja domač izdelek in je izdelan v tehniki odtiskavanja ali tolčenja. Takšne fibule zelo često uporabljajo v langobardskem kulturnem krogu Italije, ki jih poleg nekaterih drugih elementov posreduje tudi drugim kulturnim skupinam,¹⁹⁰ posebno bajuvarskim.¹⁹¹ Ta tehnika izdelave se ohrani v teh kulturnih krogih zelo dolgo. Tako traja na Bavarskem do konca VII. in prve polovice VIII. stoletja, do konca VIII. stoletja pa v Italiji.¹⁹² Glede na fakturo predmetov naše starejše skupine kakor tudi glede na oblike in ornamentiko, jih moramo tako v kronološkem kakor tudi kulturnem pogledu zelo ozko povezati z imenovanimi germanskimi kulturnimi krogi. Moramo pa takoj poudariti, kakor je to storil tudi Bott,¹⁹³ da takšna analogna tehnika izdelave in ostali elementi ne govorijo še za isto etnično skupino, temveč jih moramo tolmačiti le kot izraz mode tega časa. Za utemeljitev lahko omenimo odsotnost drugih predmetov v našem kulturnem krogu, ki pa so bile vodilne oblike raznih germanskih skupin.¹⁹⁴ Ravno tako prihajajo v poštev tudi drugi momenti. Tako npr., da se grobovi t.i. jugovzhodne skupine na Bledu-Pristavi¹⁹⁵ (slovanski del nekropole) ne vežejo terensko za del nekropole, označen kot Bled I (neslovanska nekropola).¹⁹⁶ Pri terensko povezanih nekropolah raznih kulturnih skupin moramo v zvezi z našo starejšo skupino omeniti nekropolo v Hohenbergu,¹⁹⁷ kjer je le-ta povezana z avaroslovansko. Glede na to, da naši starejši — karantanski skupini moramo prisoditi najvišjo kronološko mejo, ki bi delno bila paralelna z omenjenimi germanskimi kulturnimi krogi, kakor tudi glede na datiranje avaroslovanske periode na področju Donje Avstrije, ki jo na temelju materiala moramo datirati šele v čas mlajše faze, lahko stavimo tudi našo starejšo skupino, ki je zastopana v Hohenbergu, v predavarslovanski čas na področju Donje Avstrije. Da je pa ta skupina preživela tudi to periodo, najbolj govorijo nekatere že omenjene najdbe naše skupine na področju Čehoslovaške, kakor tudi njihov pojav v grobnih inventarjih postavarslovanske periode južno od Čehoslovaške, ako je tamkajšnja datacija pravilna. Zanimivo je, da v času avaroslovanske periode ne prihaja do kulturne povezave grobov starejše faze z avaroslovanskimi grobišči, čeprav moramo priznati, da tehnika tolčenja pri izdelavi predmetov v tej skupini ni popolnoma neznana.¹⁹⁸ Nasproti tem momentom pa kažejo najdbe bodisi posameznih grobov ali pa celih skupin grobov, ki se naha-

¹⁹⁰ Jenny W. A., *Die Kunst der Germanen in frühen Mittelalter*, Berlin 1940, str. 95, 98 in 99. (dalje Jenny 1940).

¹⁹¹ Bott 1952, T. 5, sl. 7—10; T. 8, sl. 1—8.

¹⁹² Ko na eno kakor na drugo področje prodira frankovski vpliv.

¹⁹³ Bott 1952, str. 65.

¹⁹⁴ Kot takšne lahko na prvo mesto stavimo ločne in S-fibule, dalje okrogle fibule ornamentirane z vložnim steklom ali poldragim kamenjem v metalne celice, košarkaste uhane in podobno.

¹⁹⁵ Bled 1950, str. 26.

¹⁹⁶ Kar se najbolj vidi tudi na priloženem planu, Bled 1960. Tukaj je sicer označen tudi ta del nekropole kot slovanski, kar pa ne odgovarja resnici.

¹⁹⁷ Diez E. 1906, str. 203 in sl.

¹⁹⁸ Caspart J., *Das frühgeschichtliche Gräberfeld bei Zillingtal im Burgenlande*, MAGW LXI, 1935. str. 1, sl. T. V, sl. 75.

jajo v okviru grobov belobrdске ali köttlaške skupine¹⁹⁹ in ki niso povezani z njimi samo terensko, temveč tudi organsko, z ene strani mešanje teh skupin na isti nekropoli, na drugi pa tudi možnost razvoja posameznih oblik mlajše skupine iz starejše. Poleg tega pa kažejo ti momenti tudi isto etnično podlago večjega števila podskupin, kjer so nekatere že preživele in postale substrat zaradi dotoka novih etničnih in kulturnih elementov na to področje. Tako se tudi starejša kulturna skupina v mlajši fazi spreminja in sprejema nov način izdelave, ornamentiko in drugo v svojo materialno kulturo, v glavnem celotno fakturo, ki je značilna za periodo, ki jo na področju Panonije in Avstrije imenujejo kot avaroslovansko.²⁰⁰ Nov način izdelave nakitnih predmetov, predvsem tehnika vlivanja, počasi nadomešča starejši način tolčenja, kovanja in odtiskovanja, dokler ga popolnoma ne iztisne iz uporabe.²⁰¹

Z novim načinom izdelovanja samega predmeta se začenja menjati tudi izdelava ornamenta in pa sama motivika. Kot nova ornamentalna tehnika se javlja okraševanje s pomočjo emajla, ki predstavlja glede na dosedanje načine ornamentike nekaj povsem tujega in novega. V znanstveni literaturi so že večkrat načeli vprašanje njegovega izvora. Mnenja so bila dokaj deljena. Medtem ko so eni stali na gledišču, da so tako tehnika emajliranja kakor tudi predmeti prišli z zahoda, so drugi zopet sodili, da predstavljajo domač izdelek pod vplivom vzhoda oziroma Bizanca.²⁰² Ne glede na dosedanja mnenja lahko opazimo po materialu, ki ga nudi zahod, da se na tamkajšnjih litih in kovanih predmetih uporablja poleg drugih ornamentalnih tehnik tudi inkrustiranje oziroma vstavljanje poldraguljev ali pa steklenih jagod v za to napravljene kovinaste celice, bodisi da so te celice v isti ravnini z ostalim predmetom ali ne. Tehnika te vrste je karakteristična za zahodne kulture od začetka selitve narodov vse do karolinške dobe.²⁰³ Po tem času se umetna obrt na tem področju popolnoma menja in dobi tudi drug značaj, kar je zelo pomembno za visoki srednji vek na zahodu.²⁰⁴ Tako zapažamo veliko spremembo tudi v grobnem inventarju, kjer tedaj zginjajo pridevki v grobovih. Umetna obrt ne izdeluje več nobenih cenениh stvari,^{204a} temveč samo umetniške dragocene izdelke, razne relikvije, čaše (Tasilova), evangeliarije itd. Med temi je tudi veliko število takšnih, katerim moramo pripisati vzhodno

¹⁹⁹ Primer, ki ga nahajamo na prvem delu nekropole na Bledu-Pristavi, dalje na nekropoli v Ptuju, v Krunglu itd.

²⁰⁰ Da so Avari nosilci tehnike ulivanja predmetov na začetku zgodnjega srednjega veka, nam za to področje med drugimi znanstveniki govori tudi Alföldi (Alföldi, ESA IX, str. 285 in sl.).

²⁰¹ To se najboljše vidi na litih predmetih belobrdске kulture, ki predstavljajo kopijo importiranih bizantinskih predmetov, izdelanih v drugi tehniki. Takšni so npr. grozdasti uhani, luničasti priveski idr.

²⁰² Glede raznih mnenj o tem Korošec J., Uvod v materialno kulturo, Slovanov zgodnjega srednjega veka, Ljubljana 1952, stran 261, 282.

²⁰³ Jenny 1940, od str. 14—41 in nekateri drugi primeri.

²⁰⁴ Ibid. str. 106—116.

^{204a} Katero Nemci imenujejo Volkskunst — ljudska umetnost (Renata Müller-Karpe, Die Emailscheibenfibel von Büraberg bei Fritzlar, H. Müller-Karpe, Hessische Funde von der Altsteinzeit bis zum frühen Mittelalter, Schriften zur Urgeschichte, Bd. II, Hessisches Landesmuseum Kassel-Marburg 1949, str. 70 (dalje Renata Müller-Karpe 1949).

provenienco.²⁰⁵ Nasproti takšnemu razvoju zahodne obrtne umetnosti nadaljuje obrtna umetnost na vzhodu svoj naravni razvoj brez zveze od starejših period dalje in širi svoje produkte na vse strani.²⁰⁶ Ena od starejših obrti, katero razvijajo vzhodne delavnice ves srednji vek, je poleg filigrana in granulacije verjetno tudi tehnika emajliranja.²⁰⁷ Kljub temu pa za takšno predpostavko danes zaradi pomanjkanja najdb ne moremo zagotovo trditi, da je prišlo emajliranje na naše področje z vzhoda, kljub najdbi iz Madere, ki jo datirajo v VIII.—IX. stoletje.²⁰⁸ Glede na to, da predstavljajo vodilne oblike naših dveh skupin forme, ki imajo svoj izvor v kasnoantični obrtni umetnosti, lahko predpostavimo, da ima tudi tehnika emajliranja na tem področju isti izvor, čeprav je prišla v köttlaško skupino posredno. Pobudo za ponovni pojav emajliranja je mogel dati po nekem časovnem intervalu²⁰⁹ vpliv z vzhoda, za kar bi govorila tudi polihromija našega emajla, ki je karakteristična za bizantinske delavnice. Ako pa vzamemo v poštev samo tehniko izdelave emajla, bomo videli, da se na področju našega kulturnega kroga povsem razlikuje od bizantinske, ki prodira na skrajni zahod Evrope. Kljub temu dejstvu se ta vendar na tem področju veže z emajlom nekega števila predmetov, ki — sodeč po izdelavi — niso bili importirani. Po kemični analizi teh predmetov se je moglo ugotoviti, da se moreta razlikovati na zahodu dve tehniki izdelave emajla. Nemci, ki so strogo ločili obe tehniki, so emajl na importiranih predmetih imenovali »Vollschmelz«, medtem ko so drugi emajl, ki spada v t. i. skupino narodne umetnosti (Volkskunst) imenovali »Senkschmelz«. Ta predstavlja v resnici rustikalnejšo izdelavo emajla prve skupine.^{209a} Na vprašanje, kje je mogla nastati druga skupina glede na finejšo izdelavo vzhodnih predmetov, lahko danes z gotovostjo trdimo, da predstavlja produkt domačih delavnic, izdelan po importiranih vzorih. Poleg predmetov, ki kažejo stične točke med našo kulturno skupino in temi na zahodu,^{209b} imamo tudi celo vrsto primerov, ki našim niso analogni, katerih motivika pa stoji (npr. razne predstave svetnikov) brez dvoma pod vplivom insularne in celinske predkarolinške cerkvene umetnosti.^{209c}

²⁰⁵ Jenny 1940, str. 108 in 116.

²⁰⁶ To se najboljše vidi po importiranih predmetih na področju Velikomoravske in Panonije, a dalje v sklopu belobrdске in dalmatinske skupine, da ne govorimo o najdbah s področja Makedonije.

²⁰⁷ Glede na to, da so na to področje dospeli razni vplivi raznih kultur, kakor so iranski in baltski, ki ravno tako uporabljajo za okraševanje predmetov tehniko emajliranja. Tako se z iranskim vplivom veže najdba iz Madare (Mijatev, Altbulgarischer Goldschmuck aus Madara, Izvestija na Blgarskija Arh. Inst., Sofija 1927, str. 14, dalje Mijatev 1927), a z baltskim moščinske najdbe.

²⁰⁸ Mijatev 1927, str. 18 in 25—26.

²⁰⁹ Glede na drugo najdbo iz Szilágy-Somlya (Hampel I, str. 789) dalje Salamona (A. Szárasz, Arh. Ért. 1896, str. 134, sl. 7), Szasz Monostora (ibid. str. 379, sl. 3 a) itd. vidimo, da je na področju Panonije hiatus krajši.

^{209a} Rosenberg, Erster Zellenschmelz nördlich der Alpen, Jahrb. d. preuss. Kunstslg. 1918, II, 63 (dalje Rosenberg I, II, III).

^{209b} Rosenberg III, sl. 78—80, 84—87, t. i. »mittelrheinische Gruppe« (srednje renska skupina), kateri je prišteta tudi fibula iz Büraberga (Renata Müller-Karpe 1949).

Glede na motiviko na predmetih köttlške kulturne skupine opazamo, da se razen na emajliranih in graviranih uhanih ne nahajajo geometrijski ornamentalni motivi na fibulah. Na teh predmetih nadomešča takšen motiv bodisi antropomorfna ali pa zoomorfna predstava. Obe predstavi sta znani že od rimskega časa dalje. Posebno je opazna predstava štirinožne živali v skoku z nazaj obrnjeno glavo. Takšna predstava je zelo pogostna na jezičkih pasic avaroslovanske skupine. Izdelana je v perforirani tehniki.²¹⁰ Zelo često je pa podan na fibulah v raznih variantah tudi motiv križa. Po obliki je enakokrak, tako tudi na brakteatni fibuli z nekropole na Bledu-Brdo, ki jo moramo všteti v prehodni čas oziroma v prehodno skupino ali pa na začetek köttlške skupine t. j. tedaj ko so se še obdržale nekatere starejše oblike. Izven naše kulturne skupine imamo podobno predstavo križa in še nekaterih drugih sorodnih predstav (crel) kakor na köttlških emajliranih fibulah tudi v raznih germanskih kulturah VII. in VIII. stoletja.²¹¹ Kako je v naši kulturni skupini ta motiv priljubljen, vidimo tudi po tem, da se nahaja na graviranih luničastih uhanih v tehniki tremoliranja.²¹² Glede na razne druge figuralne krščanske predstave,²¹³ ki nesporno kažejo na pokristjanjenje prebivalstva, moramo tudi križ na naših predmetih smatrati kot simbol krščanstva. Po vsej verjetnosti je treba tudi predstavo orla tolmačiti v istem smislu. Do sedaj razen v par primerih ni znana v večji množini predstava človeka na naših fibulah, izdelanih v tehniki odtiskovanja ali pa v tehniki tolčenja. Analogije so pa zelo pogostne na podobnih fibulah s področja Bavarske,²¹⁴ katerim se pripisuje verski simboličen karakter.²¹⁵ Tudi za fibulo, odkrito na Bledu-Gradu, ki predstavlja kronan lik, lahko najdemo analogije v omenjenem krogu.²¹⁶

Glede na razne stične točke med köttlško skupino in germanskim kulturnim krogom moremo smatrati, da medsebojni kulturni stik ni bil samo med tem krogom in karantansko skupino, temveč tudi kasneje za časa prehodne faze in ob začetku köttlške skupine. Časovno se to ujema tudi s prevzemom tehnike vlivanja predmetov v köttlški in nekaterih germanskih skupinah, kakor tudi s pojavom emajla na področju vzhodnih Alp ter na zahodu.

V köttlški skupini opazamo, da se posamezne oblike uhanov in tudi fibul z raznih najdišč povsem ujemajo. So iste velikosti ter imajo tudi na isti, oziroma identičen način razporejen ornament. Tako je npr. s predstavo orla na fibuli iz Starega Trga²¹⁷ in fibuli s Ptujkega gradu.²¹⁸

^{209c} Kakor je Book of Kells, dalje Dorrw evang., ter Evangelarij No. 51, Evangelarij S. Galena idr. Ti so pod močnim vplivom tudi druge umetnosti, ki v VII. stoletju prodira z vzhoda in cvetočo dobo doseže na zahodu v Španiji.

²¹⁰ Verjetno sta po vzoru na te izdelani podobni predstavi na okrasnih ploščicah iz Köttla (Köttlach, T. V, 1, 2).

²¹¹ Aaberg, sl. 128, 130. — Jenny 1940, str. 47. — Dinklage 1943, T. 2, sl. 3 in 4 (te bi mogle biti nekoliko mlajše od ostalih, ki so tu omenjene). — Bott 1952, T. 5, sl. 4; T. 6, sl. 12 in 13 idr.

²¹² Köttlach, T. VII, sl. 1 a, 2 a, 3 a; T. VIII, sl. 1 a, 4 a.

²¹³ Material v pripravi za tisk.

²¹⁴ Bott, 1952, T. 8, sl. 7—8.

²¹⁵ Müller-Karpe 1958, str. 46 in sl., T. 5, sl. 2.

²¹⁶ Primer iz Bleda-Gradu v pripravi za tisk. — Jenny 1940, str. 32.

Dalje je podobno z okroglimi fibulami s predstavo križa, ki je izdelan v celicnem emajlu in vedno bele barve, ki so pa bile najdene v Hajdini²¹⁹ in v Mainzu,²²⁰ ali pa z na sredi izbočenimi manjšimi fibulami ravno tako s križem, ki so najdene v Mengšu,²²¹ Köttlachu²²² in Mainzu.²²³ V isto skupino moramo staviti tudi okrogle fibule s predstavo štirinožne živali, najdene v Bohinjski Srednji vasi, Mengšu, Brunnu²²⁴ in na Bledu-Pristavi,²²⁵ katerih centralni del je moral imeti isti vzorec kakor na luničastih uhanih s predstavo živali, dalje rastlinskih motivov in arabesk,²²⁶ katerih deformacije so kasnejšega porekla. Takšno skladnost opazamo lahko tudi pri luničastih graviranih uhanih.²²⁷ Ker se takšni predmeti na področju zgornje Pfalske v primerjavi z Bavarsko javljajo samo v posameznih primerih, jih lahko smatramo tam kot importirane, ne glede na način importa.

Na koncu moramo omeniti še en moment, do katerega prihajamo na temelju materialne analize. Niti v starejši — karantanski niti v mlajši — köttlški skupini — ako izključimo elemente s strani belobrdске kulturne skupine — nimamo importa, ki bi imel svojo provenienco na vzhodu ali na zahodu. V posameznih elementih lahko zasledujemo le *vpliv* z ene ali z druge strani, medtem ko pravega importa, kakor v belobrdski kulturni skupini, tu nimamo. Poleg tega za sedaj ne nahajamo v krogu köttlške kulture niti elementov prehodne faze med avaroslovansko in belobrdsko skupino.²²⁸

*

Analiza arheološkega materiala karantanske in köttlške skupine nam danes omogoča nekaj sklepov, ki nam nekoliko boljše osvetljujejo kulturno zgodovino tega področja v zgodnjem srednjem veku v zvezi s slovansko naselitvijo.

Nekropole naših dveh kulturnih skupin na področju Avstrije in Slovenije ter doba, v katero spadata ti dve kulturni skupini, kažejo glede na materialno ostalino pa tudi po nekaterih zgodovinskih virih, da jih moramo etnično pripisati Slovanom oziroma Karantanskim Slovanom, prednikom današnjih Slovencev.

²¹⁷ Korošec, Staroslovenska grobišča, T. III, sl. 21.

²¹⁸ Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga, sl. 13.

²¹⁹ Korošec, Staroslovenska grobišča, sl. 31.

²²⁰ Dinklage 1942, T. II, sl. 16 (kjer ni podana prava velikost).

²²¹ Carniola, Šmid, T. III, sl. 5 (netočna preveč stilizirana risba).

²²² Kötlach, T. X, sl. 4.

²²³ Dinklage 1941, sl. 15, križ na tej fibuli nima kroga na sredini, ker ga je mogoče steklena masa prekrila.

²²⁴ Ibid. sl. 5—7.

²²⁵ Bled 1950, str. 36, najdena je v grobu 83.

²²⁶ Dinklage 1941, sl. 22—31. — Korošec, Ptujski grad, V. del, barvna priloga sl. 1—9, 12. — Furlanija 1955, T. I, 2, 3; T. III, 1, 2, 5. — Ibid. 1956, T. I, 7. idr.

²²⁷ V glavnem se javljajo v dveh velikostih.

²²⁸ Čeprav na nekropoli v Köttlachu nimamo grobnih celin za elemente omenjene prehodne faze, moramo takšne primere, na temelju cele vrste analogij z drugih najdišč, povezati bodisi za grobove s keramiko ali pa za grobove te prehodne faze, ki je zastopana na tej nekropoli.

Kot fakt moramo vzeti, da pripadajo nekropole na splošno — brez oziroma na njihovo velikost, ker se grobovi nahajajo urejeni po nekem sistemu in ker imamo v grobovih tudi pridevke — že ustaljenim naselbinam, čeprav ne smemo izključiti tudi slučajne primere pokopov, vendar samo ob osamljenih grobovih. Zato tudi naše nekropole in posebno večje število grobov na posameznih lokalitetah dokazujejo, da so bili v času, v katerega spadajo takšna grobišča, Karantanski Slovani že nastanjeni na tem področju oziroma da so tukaj imeli svoje stalne naselbine. Zato najbolje govorijo nekropole na Bledu, katerih grobni inventar večjega ali manjšega števila grobov spada na temelju analogij v isti čas. Poleg Bleda lahko navedemo tudi druga podobna grobišča z isto karakteristiko, kakor npr. v Kranju, Mengšu, Ptujju itd. Poleg najdišč na področju Slovenije so podobna tudi v Avstriji²²⁹ in drugih deželah. Danes lahko sodimo za nekropole, ki imajo v svojem inventarju prvenstveno material starejše, karantanske skupine, da se nahajajo bolj ob strani dotičnih krajev, ki so bila ugodna za komunikacijo, posebno pa dotičnih, ki so preko dobršnega dela Slovenije povezovali Panonijo s severno Italijo. Kot takšne lokalitete lahko smatramo Bled, Bohinj, dolino Kamniške Bistrice in podobne. V kolikor so bližje tem pristopnejšim krajem, pa leže na naravno zaščiteneh tleh, kakor Kranj, Ptujski grad itd.

Področje, ki so ga Slovani prvotno naselili, sodeč po danes znanih nekropolah, zajema kraje, ki se nahajajo na jugovzhodnem delu vzhodnih Alp (Bohinjska Srednja vas, Bled-Brdo, Bled-Pristava, verjetno tudi Bled-Grad, dalje Kanalsko dolino, Kranj-farna cerkev, Ptujski grad) in segajo na severu skoraj do Donave (Hohenberg in Krungl). Vendar pa vse to področje ni bilo naseljeno s Slovani gosti, temveč so tukaj morali biti v večji množini tudi ostanki domorodnega močno poromanjenega prebivalstva. To vidimo po materialnih ostalinah tudi v karantanski kulturi, ki ima svoje prototipe v kasno antični obrtni umetnosti, s katero so se nedvomno srečali že pred svojim prihodom v Karantanijo. Da je to poromanjeno prebivalstvo živelo tukaj v dokajšnjem številu tudi v kasnejšem času, govorijo oblike materialne kulture tudi v karantanski skupini, ki so obdržale svoj osnovni značaj izvora.

Glede razprostranjenosti karantanske skupine proti jugu ne moremo vzeti v poštev razne momente, ki govorijo o pojavu Slovanov na področju vzhodne Furlanije, ter jih tolmačiti kot da so se Karantanski Slovani tukaj naselili že na samem začetku svojega prihoda v Karantanijo t. j. v svoji prvi naselitveni fazi. Na temelju doslej najdenega gradiva nimamo na tem ozemlju nobene nekropole, ki bi govorila o stalni slovanski naselitvi tega področja v tem času. Vendar pa to ne izključuje možnosti, da ne bi napadali to ozemlje ali sami ali pod pritiskom Avaroslovanov (ogrožanje oglejskega patriarhata, slovanskoavarski napad na Čedad in podobno). S tem v zvezi obstaja tudi trditev, da so Slovani naselili Kras in alpsko področje zato, ker so za hrbtno kakor tudi med seboj imeli Avare. Vendar bi proti takšni trditvi, da je med Karantanskimi Slovani bilo tudi neko število Avarov, govoril sam material karantanske skupine,

²²⁹ Najlepši primer imamo v Beljaku, kjer so najdene nekropole poleg samega mesta tudi v Peravi, dalje na hribčku sv. Martina, Logi vasi itd.

ki je popolnoma drugačen od avaroslovanske kulture ter fakt, da za sedaj nimamo nikakršnih elementov starejše avaroslavanske faze na vsem tem področju.²³⁰ Faktura materiala karantanske skupine govori odločno, da se je razvijala v kulturnem pogledu popolnoma drugače in tudi ločeno od dotične materialne kulture, ki jo moramo pripisati avaroslovanski kulturi, ne glede na to, da tudi ta prihaja na področje Panonije v istem času kakor naša v Karantanijo. Kulturna osnova je bila tako v Karantaniji kakor tudi v Panoniji, ko so sem prihajala razna germanska in pozneje slovanska plemena, ista. Različno formiranje materialne kulture pri Karantanskih Slovanih in Panonskih Slovanih, ki so pod avarsko nadoblastjo, nam kaže, da moramo pri obdelavi inventarja teh področij, ki ga pripisujemo Slovanom, strogo ločiti dve slovanski skupini. Takšna materialna razlika bi mogoče lahko služila kot baza tudi pri vprašanju slovanskih premikov in napadov proti Italiji. Zgodovinski viri sovpadajo tudi z najdenim materialom ter na temelju teh lahko trdimo, da so Slovani, živeči v obrski zvezi, napadali severno Italijo čez ozemlje, ki so ga naseljevali Karantanski Slovani. To lahko ugotovimo tudi po avarskih elementih v sklopu langobardskih grobnih celin v Italiji.²³¹ Nikakor ni nujno, da so takšni elementi prišli v langobardsko last tedaj, ko so živeli na področju Panonije in prišli v stik z Avari.²³² Ker so to zelo često vojaški predmeti, jih moremo tolmačiti tudi kot vojni plen. Ker pa takšnih predmetov, kakor so refleksi lok in podobni, ne nahajamo na področju slovenskega in hrvatskega Primorja ter v Dalmaciji, so bili napadi v Italijo usmerjeni pač iz Panonije, kamor so se napadalci kasneje tudi vračali, kjer v grobovih tega časa nahajamo brez števila podobnih predmetov.

Glede na čas vojnih pohodov bi bilo mogoče kronološko in kulturno opredeliti tudi vrsto grobišč, katera so brez grobne inventarja ali pa imajo samo nož v grobovih. Nikakor nas ne bi začudilo, ako bi antropološke raziskave v takšnih primerih ugotovile mongolske ali mongoloidne tipe, katerim v Panonski ravnini na tamkajšnjih avaroslovanskih nekropolah poleg drugih karakterističnih predmetov pripada tudi refleksi lok. Najdbe takšnega loka doslej niso odkrite niti v enem primeru južno od Drave v Sloveniji in južno od Save na ostalem delu Jugoslavije. Po teh momentih bi mogli sklepati, da — četudi bi področja južno od Drave in Save bila eventualno v sklopu avaroslovanske skupnosti — Avari to po-

²³⁰ Kovrigova sodi, da skupina s starejšimi kutrugurskimi elementi zajema Panonijo i to zvečine nižino ter seže samo na področje Donje Avstrije in nekaj severnejše (I. Kovring, Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars, Acta Archaeologica 6, Budapest 1955, 163 sl.).

²³¹ Kakor so deli nomadskega refleksnega loka v grobu 86, v Noceri Umbri (A. Pasqui & Paribeni, Necropoli barbarica di Nocera Umbra, Monumenti Antichi della Reale Accademia dei Lincei, Milano 25, 1919, str. 284 c—d, n), trobridne puščice v grobovih Nocere Umbre št. 49, 78, 98, 115, 123, 137 in 147 in v grobovih Castel Trosina št. 36, 90 in 119 (Mengarelli, La necropoli barbarica di Castel Trosino, Monumenti Arte della Reale Accad. dei Lincei 12, 1902) ter drugod.

²³² Za to hipotezo nam pričajo takšni deli lokov in puščice na raznih alamanskih nekropolah v Thürünški, kjer jih najdemo v izrazitih alamanskih grobovih, kakor so v Stuttgart-Cannstattu, Eichlochu, Bülachu in drugod (Werner 1953, 63).

dročje niso naseljevali kot etnična skupina. Lok kot izrazit nomadski predmet pa ne moremo povezovati samo z Avari, temveč tudi z ostalimi plemeni v Panoniji v okviru avaroslovanske skupnosti.

Zanimivo je, da nimamo na področju Karantanskih Slovanov doslej nikakršnih najdb, ki bi pripadale času starejše avarske faze. Ta moment nas postavlja pred vprašanje, ali so Karantanski Slovani takoj po prihodu Avarov v Panonijo padli pod njihov kulturni vpliv ali pa šele kasneje.

Kar se tiče južnih meja področja, ki so ga naseljevali Karantanski Slovani, bi lahko glede na nekropoli na Bledu-Brdo in Bled-Suvobor ter z ozirom na datacijo karantanske skupine in grobov, ki imajo keramiko z vdolbino na dnu, mogli postaviti vprašanje, v kakšnem odnosu stojita med seboj ti dve nekropoli. Posebno glede na najdbe te keramike na drugih nekropolah, ne glede na druge elemente karantanske skupine, je lahko nekropola na Bledu-Suvobor, kakor tudi ostale tega tipa, nastala v času karantanske skupine, ne pa v prehodni fazi, čeprav je ta tip keramike živel tudi še dalje. Z elementi prehodne faze — karantanske v köttläsko ali avaroslovanske v belobrdsko — se javlja tudi keramika, ki ima na dnu plastičen križ z ali brez vdolbine na sredi dna, za kar najbolje pričajo najdbe z Bleda-Brdo in sam Köttlach. Glede na odnos do avaroslovanske skupine se je to moglo zgoditi celo v starejši fazi, kjer bi po vsej priliki mogli poleg skupine s kutrugurskimi elementi²³³ imeti tudi skupino, ki ima nomadski karakter, pomemben za Panonijo. Ne smemo prezreti niti možnosti naseljevanja dela Slovenije s strani Jadranske obale t. j. z jugo-vzhodne strani. Plemena tamkajšnjih krajev imajo v tem času kulturo, sorodno kulturi plemen pod avaroslovansko nadoblastjo.

V starejši fazi, t. j. karantanski skupini opazamo, da v grobovih ni keramike. Tudi ta moment je pomemben za ločitev naše skupine od avaroslovanske v Panonski ravnini. Kasneje je sicer takšna navada prodrla tudi v naš kulturni krog, kar vidimo po mlajših elementih avaroslovanske kulture v Karantaniji, ki so pa na našem področju hkrati s keramiko v grobovih dokaj osamljeni. Pogostnejši so takšni elementi proti vzhodu, kjer so pa zopet elementi naše skupine redkejši.

Glede odnosa Karantanskih Slovanov in Avaroslovanov oziroma o padcu prvih pod avarski vpliv naša navaja tehnika izdelave druge t. j. köttläške skupine predmetov. Njen izvor je v posameznih elementih mogoče iskati na vzhodu oziroma v avaroslovanskem kulturnem krogu. Tak vpliv se je pa mogel izvršiti šele tedaj, ko je le-ta prišel v tesnejši stik s prebivalstvom v Karantaniji. Ta moment ima lahko tudi politično ozadje, tedaj ko je avaroslovanska kultura prodrla globoko na teritorij Karantanskih Slovanov. Na ta način so ti odnosi postali tesnejši kakor pa so bili z zahodom. Karantanski Slovani so kasneje sprejeli novo tehniko, čemur je delno moral biti vzrok tudi, da je obrtna umetnost na zahodu pod vplivom začetkov fevdalizma dobila drug karakter. Ti tesnejši stiki pa ne spadajo v sam začetek in v prve decenije njihovega naseljevanja na področju Karantanije, temveč nekoliko kasneje, kar vidimo tudi po datiranju avaroslovanskih sklenjenih grobišč na Slovaškem in Moravskem, pa tudi po datiranju takšnih najdb na Štajerskem (Krungr in Ho-

²³³ Kovring, *Acta archaeologica* 6, 163 sl.

henberg) in na Koroškem (Beljak, Sv. Peter, Grabstein pri Celovcu [Klagenfurt]).²³⁴ Te najdbe padajo delno v drugo polovico VIII. stoletja, delno pa v začetek IX. V zgodovinskem pogledu sovpađa to s časom po Borutovi vladi, za katero nam zgodovinski viri poročajo o globokem vdoru avaroslovanskih plemen na področje svobodnih Karantancev. Drugi vzrok obdržanju nove tehnike leži v postopnem vse globljem prodoru belobrdске skupine, ki jo lahko danes smatramo kot končen razvoj posameznih elementov avaroslovanske kulture in ki je svoje nakitne predmete ravno tako odlivala v kalupih.

Poleg vsega bi lahko na temelju današnjega gradiva prišli tudi do poskusa reševanja pokristjanjevanja Karantanskih Slovencev. Pri analizi celotnega gradiva in na temelju simbolike opažamo, da se je pokristjanjevanje lahko izvršilo v naši prehodni fazi t. j. v prehodnem času med trajanjem karantanske in köttlaške kulturne skupine. Skupaj s tehniko odlivanja prevzemajo Karantanski Slovani tudi motiv štirinožne živali, katerega ne zasledimo niti v karantanski niti v prehodni fazi, katerega pa ne pozna niti zahod, nasproti drugim motivom kakor so križ, kronana glava, orel in podobno, ki so jih zopet karantanski Slovani v svoji köttlaški fazi sprejeli z zahoda, ko so prišli tudi v neposreden stik s krščanstvom. Drugi elementi, kakor so stavljanje lončka s hrano in drugih ostankov hrane v grob, kar je nesporna značilnost poganstva, pa niso prodrli niti v karantansko niti v köttlaško skupino, čeprav so na tem področju tudi grobovi s takšnimi pridevki, ki pa pričajo le o prodoru in naseljevanju nosilcev te navade s področja Panonske ravnine. Ker je krščanstvo zabranjevalo stavljanje popotnine, t. j. hrane v grobove, ne pa — kakor je doslej vladalo splošno prepričanje — pridevkov na sploh, lahko računamo, da tega Karantanski Slovani niso delali, bodisi da so bili že pokristjanjeni, bilo da so bili pod zelo močnim krščanskim vplivom v času naseljevanja Slovanov iz Panonije. Čas ko so se Karantanski Slovani seznanili s tehniko odlivanja, t. j. zopet čas, ko so to tehniko prinesli s seboj nosilci avaroslovanske kulture, je moral biti okoli konca VIII. stoletja.

Glede razširjenja köttlaške skupine na področje vzhodne Furlanije lahko sodimo, da je ona prodrla tja šele v času, ko prodirajo tudi drugi slovanski elementi v večjem številu, t. j. potem ko Furlanija gubi svojo moč po frankovski okupaciji. To je čas, ko pod frankovsko nadoblast pride tudi Istra. S tem momentom pa verjetno lahko računamo tudi z globljim prodorom köttlaške skupine na ta polotok.²³⁵

Frankovska okupacija se na področju Karantanije in Furlanije vsaj kar se tiče materialne kulture ni tako močno občutila, kakor na področju germanskih plemen. Zahodno od Karantanije namreč umetna obrt prihaja pod močan vpliv nove družbene ureditve — fevdalizma, medtem ko se na področju naših Slovanov spremembe počasneje uveljavljajo in se v ljudski obrtni umetnosti obdrži še izredno dolgo časa skoraj nespremenjeno staro stanje.

²³⁴ Glede na datacijo avarskega materiala, ki jo je napravila I. Kovrigova, kar je že omenjeno. Ta grobišča spadajo v drugo oziroma mlajšo fazo.

²³⁵ Marušić, Istra u ranom srednjem vijeku, Pula 1960, T. VIII, sl. 2.

S prenehanjem avarske moči ter s formiranjem t. i. belobrdске kulture na vzhodu prihaja do širjenja le-té tudi na področje köttláške, kjer prihaja do medsebojnega mešanja. Po vsej verjetnosti je do prvega mešanja prišlo v Karantaniji tam, kamor je že poprej prodrla avaroslovanska skupina. Takšno mešanje se je moglo začeti tudi že v prehodnem času, vsaj posamezni elementi bi govorili za takšno predpostavko. Kljub temu je pa vsaj številnejši del Karantanskih Slovanov ostal zvest stari tradiciji, kar se odraža tudi v materialni kulturi, kjer se mnogi starejši elementi karantanske skupine obdrže še kasneje v prehodnem času in celo prehajajo nespremenjeni tudi v čas köttláške skupine. Verjetno je treba tej navidezni konservativnosti tudi v mlajši fazi, ki istočasno kaže neko tesnejšo vez z zahodom, zaradi katere bi za mnoge umetnostne elemente mogli iskati izvor na zahodu, pripisati brez dvoma usodno vlogo delovanju irskih misijonarjev tako na zahodu,²³⁶ kakor tudi na področju vzhodnih Alp.²³⁷ Ti so, sodeč po posameznih momentih, odigrali vlogo kulturnih posredovalcev in to verjetno ne samo v smeri zahod—vzhod, temveč tudi obratno. V drobni umetnosti se ta vpliv odraža, kakor je že omenjeno, v predstavah raznih ljudskih likov-svetnikov na naših fibulah.²³⁸ Vpliv je bil pa močan tudi v monumentalni umetnosti.²³⁹

Po vsem lahko danes sklepamo, da moramo glede vplivov na materialno kulturo Karantancev, vzeti v poštev poleg dotičnih elementov, ki prodirajo z vzhoda čez Panonijo posebno še dotične vzhodne elemente, ki jih nahajamo na skrajnem zahodu, ki pa s posredovanjem le tega prodirajo tudi v Srednjo Evropo. Oni ne prihajajo kot import, temveč le kot vpliv, ki se odraža pri ustvarjanju cele vrste lokalnih obrtnih umetniških izdelkov med katere moramo prišteti tudi köttláške. S tem pa seveda nikakor ni zmanjšan pomen avtohtonih elementov bodisi na posameznih področjih, bodisi pri posameznih etničnih skupinah. Takšni avtohtoni elementi so pa dali tudi osnovo karantanski skupini.

Po vsem tem moremo danes napraviti vsaj nekoliko preliminarних sklepov:

1. Materialna kultura Karantanskih Slovanov je doslej bila označena kot köttláška kultura in datirana od konca IX. v naslednja stoletja. Na temelju analize gradiva moremo to kulturo razdeliti v dve skupini, in sicer v starejšo karantansko in v mlajšo köttláško skupino. Poleg tega moramo računati tudi še s prehodno fazo.
2. Starejša — karantanska skupina ima svoje prototipe v pozno antični obrtni umetnosti ter v nekoliko kasnejši obrtni umetnosti germanškega značaja, ki je pod vplivom Bizanca. Ona se tako v oblikah kakor

²³⁶ Cibulka J., *Velkomoravský Kostel v Modré u Velehradu*, Praha 1958, str. 90 sl.

²³⁷ Ibid. 99 sl.

²³⁸ Kot analogen primer na zahodu lahko omenimo že poprej omenjeno fibulo iz Búraberga (R. Müller-Karpe 1949, 31), ki je nastala pod vplivom predkaroliške umetnosti, glede na lik svetnikov. Glede na emajliranje pa bi zopet prej lahko videli vpliv köttláške ljudske obrtne umetnosti, kot pa vpliv importiranega bizantinskega umetniškega emajla.

²³⁹ Za to bi govoril tloris cerkve sv. Petra na Krnskem gradu, ki je analogen cerkvi na gradišču v Búrabergu (Cibulka 1. c. sl. 59/c., 60 in 61). Ta oblika je tipična za cerkve irskih misijonarjev.

v tehniki izdelave predmetov loči od kulture sosednih slovanskih plemen na jugu in vzhodu.²⁴⁰

Mlajša — köttlaška skupina predstavlja nadaljnjo razvojno fazo karantanske, potom prehodne faze s prevzemom novih elementov z vzhoda, čeprav stoji v kulturnem pogledu še zelo močno pod vplivom zahodnega kulturnega in verskega kroga.

Prehodna skupina, ki jo danes še ni mogoče jasno opredeliti, obdrži stare elemente, toda pod vplivom avaroslovanske kulture začne delno spreminjati tehniko izdelave, čeprav je še vedno močan priliv kulturnih elementov z zahoda.

3. Vse tri skupine uporabljajo samo skeletni pokop.
4. Časovno se karantanska skupina mora postaviti v razdobje pred prodorom Avaroslovanov v Karantanijo.
5. Zaradi posameznih elementov je lahko karantanska skupina popolnoma ali vsaj delno paralelna z nekaterimi zgodnejšimi germanskimi kulturnimi krogi Italije in Bavarske.
6. Karantanska skupina se glede na posamezne elemente veže z dalmatinskim področjem, oziroma s tamkajšnjimi kulturnimi skupinami.
7. Karantanska skupina je razširjena na približno istem teritoriju kakor kasnejša köttlaška.
8. Prehodna faza med karantansko in köttlaško ima že izrazite krščanske elemente, ki pa pridejo do popolnega izraza šele v köttlaški skupini.
9. Nekropole ali posamezni grobovi brez pridevkov oziroma le z nožem bi mogle pripadati času avaroslovanskih vojnih pohodov.
10. Nekropole ali skupine grobov s keramiko in orodjem pripadajo delno slovanskim doseljencem s področja Panonije.
11. Köttlaška skupina zajema tudi precejšen del Bavarske s pomočjo svojih trgovsko-gospodarskih ali mogoče političnih stikov z germanskim severozahodom. S svojim vplivom sega celo do Zgornjega Palatinata.
12. Köttlaška skupina spada časovno v dobo po avaroslovanski kulturi.
13. Niti karantanska niti köttlaška skupina ne kažeta doslej v svojem inventarju nobenih importiranih predmetov razen belobrdске.

²⁴⁰ **Podatki o najdiščih na tablah prikazanih predmetov:** *Tab. I:* 1 Bohinjska Srednja vas; 2—6 Bled-Brdo; 7, 9, 11 Bled-Pristava; 8, 10 Kranj. — *Tab. II:* 1, 5 Bled-Brdo; 2 Ptujski grad; 3, 4, 7 Kranj; 6, 8 Mengeš. — *Tab. III:* 1, 6, 7, 9—11 Bled-Brdo; 2 Mengeš; 3 Hörpolding, Zg. Bavarska; 4 Inzing, Sp. Bavarska; 5 Haging, Zg. Bavarska; 8, 12 Bohinjska Srednja vas. — *Tab. IV:* 1, 15 Bohinjska Srednja vas; 2, 4 Aquileia; 10, 11 Fortuite a Turida, Furlanija; 3 Perava pri Beljaku; 5 Žirovnica; 6 Ljubljana, sv. Peter; 7—9 Krungl; 12 Kranj; 13, 14 Bled-Brdo. — *Tab. V:* 1—3 Köttlach; 4 Ptujski grad; 5 Langenschönbichl; 6 Šmohor; 7 Wallersdorf, Sp. Bavarska; 8, 9 Kranj; 10, 11 Fortuite a Turida, Furlanija. — *Tab. VI:* 1 Windischgarsten; 2 Strasskirchen, Sp. Bavarska; 3, 4, 6—8, 12, 13 Ptujski grad; 5 Caporiacco; 9—11, 14 Mengeš; 15 Krungl; 16 Bohinjska Srednja vas. — *Tab. VII:* 1, 4 Krungl; 2 Aquileia; 3 Žirovnica; 5 Perava pri Beljaku; 6 Južna Bavarska. — *Tab. VIII:* 1 Stari trg pri Slovenjem gradcu; 2 Hajdina; 3 Flaschberg; 4, 5, 7 Köttlach; 6 Perava pri Beljaku; 8 Thunau; 9 Krungl; 10 Bohinjska Srednja vas; 11 Brunn, Zg. Pfalza; 12 Mainz.

14. Niti karantanska niti köttlaška skupina nimata v svojem inventarju keramike. V kolikor nastopa je v zvezi s prodorom iz Panonije.
15. Vse doslej znane materialne ostaline tako prve kakor druge skupine predstavljajo domač izdelek.
16. Poleg kulturne materialne razlike med karantansko in köttlaško skupino moramo računati tudi na dve slovanski skupini kot njih nosilce.

Zusammenfassung

EIN VERSUCH DER TYPOLOGISCHEN UNTERSCHIEDUNG IN DER SLAWISCHEN MATERIELLEN KULTUR IN KARANTANIEN

Die Kleinfunde, bisher ohne Unterscheidung der Köttlachkultur zugezählt, können nach der Meinung d. Verf. in drei Gruppen eingeteilt werden. Die älteste Gruppe stellen die Schmuckgegenstände vor, welche aus Kupferdraht oder aus Kupferblech mit Presstechnik ausgearbeitet sind, oft auch mit Glasperlen geschmückt. Die zweite Gruppe stellen Gussgegenstände mit Gravuren und Email vor; aus Draht gearbeiteten Gegenstände sind massiver als in der ersten Gruppe. In der dritten Gruppe, welche den Übergang von der ersten zu der zweiten vorstellt, finden sich die Gegenstände, welche noch die Traditionen der ersten fortführen, aber schon mit anderen Elementen verbunden sind. In keinem Grab wurden Gegenstände aus allen diesen Gruppen gefunden; die Gräber aus der ersten Gruppe bilden vielmehr in den grösseren Nekropolen einen besonderen Teil der Nekropole, welche auch eine besondere Graborientierung bezeichnet.

Die führenden Formen der ersten Gruppe, welche d. Verf. »die karantanische Gruppe« nennt, lehnen sich überwiegend an die spätantiken Schmuckgegenstände an, welche in sehr ähnlichen Formen auch bei verschiedenen germanischen Stämmen auftreten (bei d. Bajuwaren, Langobarden usw.). Während aber den germanischen Funden als unmittelbare Grundlage aus Byzanz eingeführte Gegenstände dienten, war das der karantanischen Gruppe die sachliche Kultur der einheimischen romanisierten Bevölkerung. Im Bereiche der karantanischen Gruppe spielte der Import keine Rolle. Von den germanischen Gruppen aber unterscheidet sich sie auch durch die Abwesenheit der bezeichnenden germanischen Fibeln. Dasselbe gilt auch für die beiden folgenden Gruppen. Die allgemeine Verwandtschaft verschiedener Gegenstände kann man durch die Mode dieser Zeit erklären.

Die dritte Gruppe — nur diese wird von d. Verf. als »Köttlachgruppe« benannt — zeichnet sich vor Allem durch Gussgegenstände aus. Diese Gusstechnik muss man mit den Einflüssen der awaroslavischen Kultur verbinden, d. h. mit der Zeit, in welcher sich diese Kultur in den angrenzenden Gebieten ausbreitete und in welcher auch Karantanien engere kulturelle Beziehungen mit den Awaroslawen anknüpfte. Aus der karantanischen Gruppe finden sich hier nur Schläfenringe und Ohrgehänge — vielleicht auch aus der Übergangszeit stammend — dagegen aber trifft man an einzelne Gegenstände aus der Bijelo-brdo-kultur. Im Norden ist diese Periode mit der Zeit Grossmährischen Reiches verbunden. Bei den Nekropolen mit den keramischen Funden und mit Messern geht es — nach der Meinung d. Verf. — um eine besondere Gruppe, welche unter dem Einfluss aus Panonien steht und sich parallel mit der karantanischen Gruppe entwickelt.

D. Verf. verbindet die karantanische Gruppe mit der Zeit vor der Vernichtung des Awarischen Reiches, die Köttlachkultur aber mit der Zeit der allmählichen Bildung der feudalen Gesellschaft in Karantanien.